

Sabiedrisko Zinātņu Veicināšanas Biedrības
«Aequitas» Biblioteka № 5.

PROF. Dr. JUR.
V. SINAISKA

RAKSTI

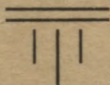
I. LIKUMU VIENLĪDZĪBA
UN SLIKTS PILSONIS.

II. TIESĪBU PĀRKĀPUMA IDEJA SENĀTNES
UN TAGADNES CIVILTIESISKĀ SABIEDRĪBĀ.

III. NEATLIEKAMS DARBS PILSONIEM,
SEVIŠĶI JURISTIEM.

IV. JUBILEJAS NOZĪME
PAGĀTNĒ UN TAGADNĒ.

V. SENĀTA SPRIEDUMU
ZINĀTNISKIE KOMENTĀRI.

Rīgā, 1928.
Sabiedr. Zinātņu Veicināš. B-bas «Aequitas» izdevums.

Handwritten text at the top of the page, possibly a title or address, appearing as "Handwritten text at the top of the page, possibly a title or address."

Handwritten text in the upper middle section, possibly a name or location, appearing as "Handwritten text in the upper middle section, possibly a name or location."

Large handwritten word or phrase in the center of the page, possibly a title or subject, appearing as "Large handwritten word or phrase in the center of the page, possibly a title or subject."

Handwritten text below the central word, possibly a date or reference, appearing as "Handwritten text below the central word, possibly a date or reference."

Handwritten text in the middle section, possibly a list or description, appearing as "Handwritten text in the middle section, possibly a list or description."

Handwritten text in the middle section, possibly a list or description, appearing as "Handwritten text in the middle section, possibly a list or description."

Handwritten text in the middle section, possibly a list or description, appearing as "Handwritten text in the middle section, possibly a list or description."

Handwritten text in the middle section, possibly a list or description, appearing as "Handwritten text in the middle section, possibly a list or description."

Small handwritten text at the bottom of the page, possibly a signature or date, appearing as "Small handwritten text at the bottom of the page, possibly a signature or date."

Small handwritten text at the bottom of the page, possibly a signature or date, appearing as "Small handwritten text at the bottom of the page, possibly a signature or date."

Sabiedrisko Zinātņu Veicināšanas Biedrības
«Aequitas» Biblioteka № 5.

UIC
34
800

m/f
PROF. Dr. JUR.
V. SINAISKA

RAKSTI

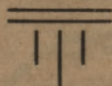
I. LIKUMU VIENLĪDZĪBA
UN SLIKTS PILSONIS.

II. TIESĪBU PĀRKĀPUMA IDEJA SENĀTNES
UN TAGADNES CIVILTIESISKĀ SABIEDRĪBĀ.

III. NEATLIEKAMS DARBS PILSONIEM,
SEVIŠĶI JURISTIEM.

IV. JUBILEJAS NOZĪME
PAGĀTNĒ UN TAGADNĒ.

V. SENĀTA SPRIEDUMU
ZINĀTNISKIE KOMENTĀRI.

Rīgā, 1928.

Sabiedr. Zinātņu Veicināš. B-bas «Aequitas» izdevums.

Latv. Zemn. Sav. spiestuve
Rīgā, Elizabetes ielā Nr. 14-a

L. V. B.
D. № *Sinaišķis*

L. V. B.
№ *328602* In. *✓*

030906 8723

Žurnala „JURISTS“
1928. g. № 4, 5, 6.
rakstu atsevišķi nospiedumi

Cilvēku sabiedriskās dzīves pirmsākums meklējams tanī vienlīdzības izjūtā, ka visi ir līdzīgi likuma priekšā, un šis likums, kā ilgstošs un mūžīgs, ir mācījis ļaudīm mūžīgo taisnību, kā arī būt tiem vienas saimes locekļiem. Bet šī cilvēku vienlīdzība bija vairāk uzspiesta un normatīva un drīz vien to pārkāpa. „Kains pacēla savu roku pret Ābelu un nokāva to“. (Laik. gr. 4, 8). Līdz ar to arī slepkava izdalījās no to vidus, kuri stāvēja likuma priekšā: „Un novērsās Kains no Dieva ģimja (turpat, 4, 16). Tā sadalījās līdz šim likuma priekšā vienlīdzīgie ļaudis divās vienlīdzīgās šķirās: likuma pārkāpējos un likuma ievērotājos. Ja nebūtu likuma, nevarētu arī to pārkāpt, jeb, kā apustulis Pāvils saka, nebūtu arī grēka, saprazdams pie tam zem likuma cilvēciskās taisnības likumu, nolīguma likumu. Tādā pat garā runā arī ievērojāmais krievu dzejnieks savā poēmā „Čigāni“, kur čigānu bara vecākais griežās pie Aleko, Zemfīras slepkavas, ar sekošiem vārdiem: „Tu, lepna cilvēks, mēs brīvi dzīvojam un nav mums likumu, mēs netiesājam un nesodam, mums pretīgas ir asinis un nopūtas un redzēt savā vidū slepkavu mēs negribam. Tu neesi dzimis brīvai dzīvei un tikai sevīm gribi brīvi; mums pretīgi ir Tavi vārdi, mēs garā pazemīgi, Tu ļauns un straujš, jēl atstāj mūs; ardievu, miers lai ir ar Tevi“. Tā atkal no jauna cilvēce sadalījās: cilvēks-slepkava paliek viens, bet ar to starpību, ka šai gadījumā nevis slepkava aizgāja, līdzīgi Kainam, bet gan: „Šausmu pilno nakts nometni atstāja brīvais čigānu bars un drīzi, jo drīzi pazuda tālajās stepēs.“ Bet likuma pārkāpējs, palikdams sabiedrībā, pats mēģina samierināties

ar to, kā arī atjaunot to likuma vienlīdzību, kuru pats pārkāpis. Otrs rakstnieks, lielais dvēseles pazinējs Dostojevskis to skaidri ir tēlojis Raskoļņikova satricinošā tēlā. Uz jautājumu, kas īsti viņu (Raskoļņikovu) pamudinājis atzīties, tas noteikti atbild, ka visdziļākā nožēlošana. Spriedums izrādījās ne tik bārgs — un taisni tāpēc, ka noziedznieks netikai vien kā grib attaisnoties, bet pat izrāda tieksmes pats sevi vēl vairāk apvainot („Noziegums un sods“, 689. lpp. Dzīve un kultūra). Tādā kārtā pašapvainošanas ceļš var būt vienīgais un drošākais veids vienlīdzības radīšanai likuma priekšā, kā arī panākt atgriešanos agrākā pasaulē, kuru cilvēks bij pazaudējis. Tas arī ir saprotams: kas atšķir cilvēku no citiem, viņam līdzīgiem? — Lepnums, savas personīgās gribas apzināšanās, kā vienīgi noteicošais, kas izteic šīs pašas gribas izteicēja un visas pasaules dzīvi: „Tu tikai sevīm gribi brīvi, tu ļauns un drošs, jēl atstāj mūs, tu lepna cilvēks,“ tā izteica vecais čigāns visas savas sabiedrības kopējo domu — „un redzēt savā vidū slepkavu mēs negribam.“ Savu vainu atzinušais un nožēlošanu izteikušais slepkava nav vairs slepkava, tas ir samierinājies un pazemojies savā lepnībā un garīgi no jauna ir palicis vienlīdzīgs ar pārējiem likuma priekšā, tā pašā likuma, par ko bij runa jau agrāk.

2) Tikko pievestie vārdi pamudina mūs uz dažādām pārdomām par vienlīdzības pārkāpšanu likuma priekšā. Vispirms jau atzīstams, ka tas, kas uzturās sabiedrībā, ir spiests piekāpties likuma priekšā un šai piekāpšanās, t. i. likuma atzīšanā, pielīdzināties visiem pārējiem. Tam, kas likumu neatzīst, nav vietas sabiedrībā. Tam vieta ārpus tiesībām. No tā arī izriet jēdziens par labu un sliktu vai ļaunu sabiedrības locekli.

Līdz ar to arī rodas doma par sabiedrībā iesakņojušos ļauno parādību, apkarošanu no atzīstamu

un labu pilsoņu puses. Tagadējā sabiedrībā, kuras kulturēlais līmenis vērtējams augsti, nevar vairs tik vienkārši reaģēt uz vienlīdzības neievērošanu un tās pārkāpšanu likuma priekšā, kā tas tēlots senos nostāstos vai poemās: "Jēl atstāj mūs, tu lepnais cilvēks."

Lepnais — iedomīgais, kas ir tas pats, kas slikts pilsonis, faktiski tāpec neatstāj sabiedrību, ka šinī vietā viņš var iepotēt un attīstīt savas sliktās tieksmes, kā pate sabiedrība viņam ir labvēlīga un, līdzīgi mikrobam, var piemērotā vietā attīstīties. Slikto pilsoņu skaits ātri pieaug sabiedrībā un tiem arvien paliek vieglāk un vieglāk uzturēties uz labu pilsoņu rēķina, līdz kāmēr biedzot viņu sliktās tieksmes galīgi nepārvār sabiedrību. Tad arī šī pate sabiedrība iznīkst un līdz ar viņu arī paši sliktie un ļaunie cilvēki, līdzīgi mikrobiem iznīkst viņu pašu radītos apstākļos. Tādā veidā vēsturē rodas vieta jauniem, labiem cilvēkiem, kuri nāks bijušo vietā.

No aprādītā ir pārāk skaidri redzams, kā pašas sabiedrības pirmais uzdevums, sevis aizsargāšanās nolūkos, ir radīt tādus apstākļus, caur ko aizturētu sliktu pilsoņu pieaugumu uz labo rēķina. Bet par lielu nožēlošanu jākonstatē, ka patreizējā sabiedrība vismazāk domā par tādu profilaksi vai atveseļošanos. Šinī ziņā arī nevar paiet garām daudzām parādībām, par kurām būs runa zemāk.

3) Iesāksim ar juristiem, kur arī tie dzīvē negadītos. Juristam vairāk kā kuram katram citam jāatzīst, ka visur un vienmēr tiek pārkāpta vienlīdzība likuma priekšā, un ka taisni jurista pienākums ir skatīties uz to, lai mazinātos tāda likumu ignorēšana un lai nerastos sabiedrībā labo un slikto pilsoņu šķiras. Jautāsim: kādi, šī nolūka izvešanai, ir līdzekļi juristu rokās? Vispirms viņa paša personīgais piemērs. Likuma pārkāpšana no slepkavas puses nav tik gravējoša, nekā

tad, ja kāds jurists, laipodamies un atsaukdamies uz likuma, pārkāpj pēdējo, un ar to bieži vien ne tikai lepojas, bet mēģina atrast sabiedrībā piekrišanu kā veikls un gudrs jurists. Tālāk — juristu un to korporāciju pārraudzības orgāniem uz visstingrāko jāraugās un jācinās pret savu pienākumu pārkāpšanu, kādus izdarījis jurists kā likuma nesējs. Šādos gadījumos tā saucāmā „товарищеская этика“ ir lielākais sabiedriskais ļaunums, patiesībā — ļauns darbs. Notiesātam nav ņemta iespēja atgriesties sabiedrībā, ja tikai tiesību pārkāpējs, līdzīgi Raskolņikovam, savu pārkāpumu dziļi nožēlo. Priekš nesodītā jurista šis ceļš slēgts, tamdēļ arī žēlojot cilvēku vajag to saprast. Ne katra žēlošana ir īsta un patiesa žēlošana.

Kā zināms, Romas cenzūra darbojās ar vislielāko stingrību un šinī laikā tikumiskais līmenis stāvēja augsti. Cenzora spriedums (nota) pēc Cicerona vārdiem (Respublica, VI, 16), ne mazāku iespaidu radīja, kā īstenībā notiesātā kauns. Viņš turpat tālāk saka, ka cenzora notiesāšanai bijis cilvēku audzināšanas spēks uz labu.

Mūsu dienu sabiedrībai trūkst tādas pilsoniskās cenzūras, kāda bija pie romiešiem. Neskatoties uz to, viņa tomēr pastāv sabiedriskā dzīvē dažādās atsevišķās organizācijās. Tā pastāv arī pie juristiem. Un juristiem visu pirmā kārtā jārāda piemērs, kā radīt un attīstīt to lielo spēku, kurš saucās par cilvēku nosodīšanu — necienīgu cilvēku atšķiršana no cienīgiem (достойными).

4) Tālāk, arī pašai sabiedrībai, tanī skaitā arī katram pilsonim, ir jāsekmē pilsoņu vienlīdzība likuma priekšā. Aļeko nogalina Zemfīru aiz greizsirdības, aiz lepnības, aiz vēlēšanās apmierināt savas jūtas. Kains nogalina Ābeli aiz skaudības. Raskolņikovs nogalina vecīti, pamudināts no maldīgās idējas, vairot pasaulē labo caur noziegumu, t. i. pārkāpjot likumu, kas ir vienlīdzīgs vi-

siem. Bet ir daudz bīstamāki taisni tie likumu pārkāpumi, kuŗi atkārtojas katru dienu, katru stundu, katru minūti, katru sekundi. Šie ir tie noziegumi, kuŗu skaits ir legions, — noziegumi, saistīti ar mantkāribu. Zelta teļa cītīgā pielūgšana agrāk, arī tagad, nav aizmirsta. Tas arī ir gandrīz vienīgais iemeslis, kāpēc pārkāpj vienlīdzību likuma priekšā. Peļņa, ienākums un mantas vairošana — tas ir galvenais mērķis, kuŗš dzīvē jāsaņiedz. Tā daudzi bieži domā, kaut gan savas domas neizteic atklāti. Bet dzīve tomēr tā iekārtota, ka mantai piekritt tikai tik daudz vērtības, par cik tā grūti iegūstama. Lai iedomājamies, kāda gan vērtība ir jūras smiltim. Vai šinī gadījumā jūras smilšu dēļ derētu pārkāpt likumu? Senātnē to labi saprata. Lai izbēgtu no šī ļaunuma, senātnē zināja pret to labu līdzekli, kuŗumūsu dienās sāk aizmirst aizvien biežāk un biežāk. Uz šo līdzekli atkal norādīja Cicerons (viņš atgādināja par to ļaudīm: Kā valstij, tā atsevišķām privātām personām, lielākais ienākums un peļņa rodās no ekonomijas. Turpat, VI., 22). Kuŗš gan nezina, ka pēc kara laikā ir stipri vairojusies izšķērdība? Saprotams, ka taupību jau nevaram uzskatīt kā skopumu, vai atteikšanās no augstākām vērtībām. Skopulis, kā īpašs raksturs, jau labi pazīstams, kā literātūrā, tā arī dzīvē. Ne, runa iet par tādu taupību, kuŗa piemīt kārtīgam ģimenes tēvam, šā vārda romiešu izpratnē. Pie zemniekiem taupīšanas sajūta, kā atzīstama īpašība, vēl ir uzglabājusies, bet pilsētnieki gan stiprā mērā to ir zaudējuši.

5) Ne mazāk svarīga ir arī sabiedriskās dzīves otrā puse, — tas ir jaunās paaudzes audzināšana. Šis jautājums ir cieši saistīts ar ģimenes un skolas audzināšanu. Vai varam apgalvot, ka skola vienmēr cenšas atrisināt savu galveno uzdevumu — audzināšanu. Nebūt tas tā nav. Pirmā vietā

skolā nostādīts izglītības jautājums, t. i. intelekta, bet nevis sirds un labu pilsoņa emociju attīstīšana. Slikti skolnieki bieži vien dod savu īpatnēju noskaņojumu visai klasei, turpretīm rātnie un priekšzīmīgie skolnieki redz, ka viņu skaits pastāvīgi mazinas, bet nerātņu skaits vairojas. Kas ir klases varonis? Tas, kuŗu skolas priekšniecība spiesta vairāk apsaukt. Šī skolnieka sodīšana vēl vairāk paceļ viņa autoritāti klases priekšā. Viņu atdarina. Labākos klases skolniekus bieži vien nosauc par lutekļiem, mammas dēļiņiem, vai citām tamlīdzīgām ironiskām piezīmēm. Ievērojot sacīto, juristam nedrīkst būt vienaldzīga skolu problēma. Tāpat tiesību pasniegšana skolās nostādama priekšzīmīgi un saistoši. Labākiem juristiem jāpiegriežas skolai, lai izceltu tur tiesības, kā augstāko vērtību, par ko lielums lielais vairums pat nepadomā. Senātnē to itin labi saprata. Tā, piem., Spartā bērnus mācīja zagt un nodarboties ar nebēdnībām, jo vara un laupīšanas bij pazīstami pie spartiešiem attiecībā pret svešiem. Senātnē arī piekopa īpašu jaunātnes audzināšanas veidu — iepotēt cilvēku sirdīs kauna jūtas, kas arī dziļi, jo dziļi iesakņojās. (Turpat: Cicerons, IV, 13). Tāpat arī aizraušānās ar sportu bij pazīstama jau senātnē. Un te sports nebija pašmērķis, bet gan izturīgas un stipras miesas radīšanas līdzeklis. Turpretīm mūsu laikos fiziskā audzināšana ieguvusi pašmērķa raksturu, caur ko arī izskaidrojama straujā pašnavību pieaugšana jauniešu vidū.

6) Ir jāatzīst, ka svarīgie audzināšanas jautājumi pieder pie visgrūtāk atrisināmiem. Jau Cicerons atzīmē, (turpat, IV, 9), ka svarīgo audzināšanas jautājumu atrisināšanas nolūkā senie grieķi izmēģināja daudz un dažādus paņēmienus. Tikai Polibijs, pēc viņa domām, ir vienīgi pareizi norādījis uz audzināšanas iestāžu lielo nozīmi, kuŗām

nedrīkst pāiet garām. Cicerons aizrāda, (turpat, II, 10), ka jauniešiem, dodoties karā, dod līdzīgu piedzīvojušu pavadoni, kas pirmā gadā pavada jauno karotāju tā gaitās. Tāpēc jāatzīst, ka vispirms ir jārada personas, kuŗas spētu aizsargāt jaunātni un nospraust tai ejamo ceļu. Priekšzīmīgu pādidagoģisko institūtu ierīkošana ir pirmais un galvenais mūsu audzinātāju uzdevums. Lai audzinātu, ir nepieciešami pietiekoši skaitā labi audzinātāji, ir jānodrošina to eksistence, neapgrūtinot pādidagogus ar pārāk lielu stundu skaitu, un tikai tad prasīt no tiem atzīstāmu jaunātnes audzināšanu.

7) Senātnē arī labi saprata preses lielo nozīmi pilsoņu audzināšanas laukā, kaut gan tanī laikā prese nevarēja spēlēt nekādu lielo lomu. Cicerons aizrāda, (turpat, IV, 35), ka ne tikai cenzora pienākums uzrādīt sliktos pilsoņus, bet tas pats jādara arī poētam, kaut gan arī viņš pats atzīst, ka dzejnieki aiz iedomības bieži vien ļaunprātīgi izmanto šīs savas tiesības. Bet ko mēs varētu teikt par mūsu dienu presi? Tā ir vairāk kā kaprīza. Lai tikai radītu sensācijas, prese bieži vien sagādā pilsoņiem daudz rūgtu mirkļu. Labi pilsoņi tiek kariķēti un apsmieti. Sadalīdamies atsevišķās partijās, paši pilsoņi dod tādām insultiācijām visbagātāko materiālu. Tāpat personības apvainošana nevienmēr atrod savu pienācīgo novērtējumu arī tiesās. Ne par velti arī Cicerons atgādina, ka senos XII tabeļu likumos difamacija, šī vārda plašākā nozīmē, ir uzskatīta kā viens no bārgāk sodāmiem pārkāpumiem.

Saprotams, ka nevar būt runa par kādiem spaidu līdzekļiem pret presi. Prese ir brīva; tā arī viņas dvēsele. Tomēr pašai presei nepieciešami sevi aprobežot, neaizmirstot pilsoņu vienlīdzību likuma priekšā. Noziegumi ir jo bīstamāki, par cik tie mazāk tiek sodīti. Lielāko noziegumu izdara nevis tas, kas izpelnās par to sodu un to izcieš,

bet gan tas, kas spēj izdarīt pārkāpumus, par kuriem sabiedrībā nav noteikts sods. Te arī mazinās un sabruk sabiedrības uzticība pret atsevišķiem tās locekļiem, kā labiem pilsoņiem.

8) Viss tas, par ko augstāk ir runāts, ir vairāk vai mazāk jau zināms mūsu sabiedrībai. Liekas, ka neatmaksātos nemaz par to vēl reizi rakstīt, pie tam juridiskā žurnālā, kas vairāk domāts tīri speciēliem mērķiem. Bet taisni tāpēc arī nevar par to klusēt un pie tam vēl taisni juridiskā žurnālā, jo jurists pirmais atbild par vienlīdzību likuma priekšā. Jurists — tas ir vārds, kurš tagad tomēr savā būtībā paliek par cienījamu kultūras un cilvēka aizstāvja vārdu. Ir maldīgi domāt, ka jurists var būt vienīgi tikai tiesas darbinieks. Jurists ir gan parlamenta loceklis, ir gan redaktors, vai vispāri kāda cita atbildīga persona vairāk vai mazāk redzamākos valsts dienesta posteņos. Jurists, jurists, visur jurists...

Visur, kur arī negadītos jurists, tas spiests vienmēr atcerēties, ka likuma vienlīdzības princēps tam jārespektē pirmam; viņš ir pirmdzimtais, izredzētais, sabiedriskās dzīves iesākums. Ja slikti pilsoņi sabiedrībā aug un vairojas, tad vislielākā atbildība par to vispirms krīt uz juristu. Juristam ir dotas lielas zināšanas, bet kam daudz dots, no tā arī daudz prasa. Interesants ir sociālais fakts, ka katra revolūcija iesākas ar juristu vājāšanu un viņu iznīcināšanu. Ja jurists ir savā vietā, tad ne tik viegli varam piedzīvot revolūciju. Bet ja revolūcija ir iesākusies, tad savos ratos viņa samā! ne mazums juristu, līdz kāmēr atkal juristi nerada citu jaunu dzīves iekārtu un to nenostiprina.

II.

Tiesību pārkāpuma ideja senātnes un tagādniesiskā sabiedrībā.

§ 1. Vai ir divas taisnības?

1. Apskatot tagādniesiskās taisnības un pētot viņas, mūsu civiltiesisko dzīvi regulējošos pamatprincipus, mēs, vispirms meklējam viņā dzīves likumus, neinteresējoties par viņu identitāti ar taisnības likumiem. Mēs esam tik vienaldzīgi pret taisnības likumiem, kā cenšamies bez žēlastības vienas pēdējās atliekas izmest no tiesības sistēmas ārā. Šai rakstā gribu apstāties tikai pie viena no šiem principiem — pie pārkāpuma, apskatot viņas ideju senātnes un tagādniesiskās tiesības.

Sāksu ar tagādniesiskās tiesībām. Viņas savas tagādniesiskās prasības iziet uz tā principa pielietošanas paplašināšanu, ka pie tiesību pārkāpuma jēdziena ir pietiekoši tikai ārējā cēlonības sakarība starp personas darbību (tiesību pārkāpēja) un tiem zaudējumiem, kādi no viņa nodarīti citai personai (cietušam). Prasība par ārējās cēlonības sakarību (imputatio facti) no tagādniesiskās literatūras tiek izvesta par vispārējo principu tagādniesiskās tiesībās. Tā Saleilles liek priekšā sociālās taisnības vārdā pat pilnīgi atmet priekšējās subjektīvas sakarības) vainas ideju (imputatio juris). Citi zinātnieki cenšas pamatot tiesību pārkāpumu jēdzienu aprādītā nozīmē ar citiem argumentiem. Tā Ungers piegriež vērību riskam, Merckels aktīvai interesei. Rūmelius apdraudējuma pieaugumam, Hedemanns „konkrētās” taisnības jūtām¹.

¹Sk. В. И. Синайский, Русское Гражданское Право, Вып. I. 143 р.

Vācijas civīlkodeksa projektā bija 752. p., a kuŗu viņa autori gribējuši izvest dzīvē teoriju pa „konkrēto“ taisnību, zaudējumu atlīdzības jautā jumu noliekot atkarībā no konkrētiem lietas ap stākļiem un personu materiālās labklājības; tomēr šis pants neietilpa spēkā esošā Vācijas civīlkodeksā.

Nav šaubu, ka pievestā veida apelācija pie taisnības „sociālās“ vai „konkrētās“, par piemē ram, kā atbildība par „profesionālo risku“, „aktī vo interesi“, „apdraudējuma pieaugumu“ u. t. t. ir diktēti no tagādnes sarežģītās dzīves ar viņas ār kārtīgi attīstīto tehniku; šī tehnika draud cilvē kam ar zaudējumiem gandrīz uz katra soļa. Tādē arī nav ko brīnīties, ka vesela rinda citu autoru bez pievestiem, arī izteikušies pret vainas princīpa — kā nepieciešamā elementa tiesību pārkāpuma jēdziena izpratnei — absolūto kundzību (Gierke Madai, Cosack, Thon un citi²).

3. Jājautā, vai mums ir darīšana ar īstu tiek šanos pēc taisnības, kā taisnības likumu (Законъ правды), jeb tikai ar sociālōģisku parā dību — dzīves likumu (Законъ жизни). Pēc zaudējumu nodarīšanas princīpa nevainīgā per sona nes atbildību līdzīgi vainīgai personai par no darītiem zaudējumiem. Saprotot, ka pie šāda jau tājuma nostādīšanas tiek aizskārts taisnības li kums, vairums zinātnieku un likumdevēju neuz drošinājās atteikties no vainas princīpa, kā vispā rēja princīpa, kā tiesību pārkāpuma (delicta) bū tiska momenta, pielietošanas.

Skaidrs, ka šeit divas taisnības, divas patiesī bas šadurās un ka viņu sintēzi tagādnes juridiskā doma nevar atrast.

Vairāk vai mazāk atzīta mechāniskā zintēze, pēc kuŗas ir viena vispārēja taisnība — atbildība

² Sk. В. И. Синайский, Русское Гражданское Право, Вып. II, 143 lp.

par vainu un otra dalīta taisnība, t. i. par gadījuma darbību. Tāda sintēze patiesībā ir līdzīga grammatiskai sintēzei, kā zināms grammatikās pastāvīgi atrodamas normas un norādījumi uz izņēmumiem, t. i. uz to, kas atceļ normu. Tas izskaidrojams ar to, ka valoda attīstījusies (grammatikas un sintakses) divos virzienos, kārtām un tādēļ normas un viņu izņēmumi nav nekas cits, kā valodas kristalizācija, kuŗa uzglabājusi daudzpusīgās attīstības pēdas. Vai var tāpat, tīri grammatiski izskaidrot augšā minēto sintēzi: vispārēja norma par vainu priekš tiesību pārkāpuma jēdziena un speciālie nosacījumi par bezvainas atbildību, kā izņēmumi? Acimredzot — ne. Taisnība ir tikai viena un ja viņu ir divas, tad viena nav taisnība.

4. Kur atrodama atslēga grūtās un mīklainās problēmas izšķiršanai un divu taisnību sintēze. Es domāju tanī apstākļī, ka viena ir dzīves likums un otra tiešām taisnības likums. Ja dzīves likumu (pārkāpēja atbildība arī bez vainas) ietērtu vienas vai otras taisnības tērpā, tad tomēr tērps paliks tērps un pēc būtības neko negrozīs. Taisnības likums prasa, lai atbildētu tikai vainīgais un šo likumu nevar grozīt dzīves likums (socioloģiskais), saskaņā ar kuŗu par darbību atbild arī persona neatkarīgi no vainas. Taisnības likums ir reālās un pie tam normatīvās dzīves parādība; dzīves likums ir tāpat reālās dzīves — bet socioloģiskās, parādība. Tas kas ir un tas, kam jābūt, ir divas pasaules; viņu maisījums kuŗā katrā sintēzē ir ne tikai loģiski nepielaižams, bet arī īstenībā neiespējams maisījums, jo eksistē ne viena, bet divas, abas viena no otras neatkarīgas īstenības. Tādēļ, ja nevainīgā persona tomēr atbild par pārkāpumu, tad pēc taisnības likuma viņa tomēr kaut kāda iemesla dēļ ir vainīga, un tikai socioloģiskā pasaulē viņa liekas nevainīga. Ja īstenībā viņam trūkst vainas,

tad nevar būt arī atbildība tikai ārējo apstākļu sagādīšanās dēļ, — no cilvēka neatkarīgās spēku rotaļas dēļ.

Šo principu: bez vainas nav un nevar būt atbildība par tiesību pārkāpumu (taisnības likums), es tālāk mēģināšu pierādīt. Bet priekš tā vajadzīgs vispirms griezties pie tiesību pirmavotiem, pie tās tālās pagātnes, kur kaut arī primitīvi, tad tomēr tika formulēts pārkāpuma, kā delikta, jēdziens, t. i. vainīgā atbildība. Kad mākslas laukā, pēdējā apmaldās, tad viņas kalpotāji atgriezās pie pirmātnējās mākslas, lai tur meklētu jaunus mākslas principus un viņu atrodot, no jauna kalpotu mākslai un staigāt ceļu pretīm pilnībai. Šo pašu paņēmieni cilvēce pielieto arī citos laukos atjaunošanas meklēšanā. To pašu mēģināsim darīt arī mēs, piegriezīsimies pie primitīvā delikta (vainīgā pārkāpums) jēdziena.

§ 2. Vainas jēdziens senās tiesībās.

5. Primitīvais uzskats par vainu stāv ciešā sakarībā ar uzskatu par tiesību pārkāpumu, kā par ļaunumu; turpretīm tagādnēs vainas uzskats ir vienkārši zaudējuma nodarīšanas noteikums. Zināms, zaudējums ir tāpat ļaunums un par cik zaudējums tiek saprasts plašākā nozīmē, ne tikai kā materiēls, bet arī kā personisks un morālisks, par tik arī zaudējums ir plašāki vai šaurāki saprasts ļaunums. Bet, zaudējuma jēdziens atšķiras no ļaunuma jēdziena: ļaunums vienādi paliek ļaunums, turpretīm atlīdzinātais zaudējums vairs nav ļaunums un var palikt pie zināmiem apstākļiem priekš cietušā pat par labumu. Sevišķi tas gadās tad, kad tiesības uzbūvē pārkāpumu sistēmu tikai uz materiēlo tiesību pārkāpumu jēdziena, kā, piemēram, vietējo civillikumu kopojums.

Vēl skaidrāki starpība starp zaudējumu un ļaunumu klūs tanī gadījumā, ja mēs apskatīsim sabiedrisko reakciju pret ļaunumu un zaudējumu. Proti, ļaunumam vajaga tikt iznīcinātam; zaudējumam jātiek atlīdzinātam. Tālāk, zaudējuma atlīdzībā ir ieinteresēts tikai cietušais, ļaunuma iznīcināšanā ne tikai cietušais (pareizi vispirms), bet arī visa civiltiesiskā sabiedrība. Ļaunuma iznīcināšanas nolūks arī cits, kā zaudējuma novēršanas. Ļaunums tiek iznīcināts, lai uz priekšu netiktu darīts. Zaudējumi tiek atlīdzināti, par cik tas ir nepieciešami cietušam un katram zem zaudējuma atlīdzības noteikuma ir tiesība darīt zaudējumu. Tā, tiek stāstīts, ka viens dižciltīgs romietis gājis pa laukumu un devis katram pretimnākošam plauku (personisks apvainojums), bet viņam sekojošais sulainis, uz vietas izmaksāja cietušam likumā noteikto maksimālo naudas zumu. Šeit ļaunums ne tikai tiek iznīcināts, bet varētu teikt, no paša likuma veicināts. Ņemsim citu piemēru, no tagādnes dzīves. Kāda persona ir parādā naudas zumu un zin, ka agri vai vēlu viņa to atdos. Bet zumas atdošana vēlāk, kaut arī ar likumīgiem procentiem, tomēr ir izdevīgāka par viņas atdošanu laikā, jo tirgus procentes ir daudz augstākas par likumīgiem procentiem. Tādā veidā ilgāk aizturot kapitālu var iegūt peļņu no cita, nelikumīgi aizturēta, kapitāla, kura izteicās likumīgo un tirgus procentu starpībā. Zaudējums tādā veidā ir atlīdzināts, bet ļaunums netiek apkarots, bet veicināts (dzīves likums). Bet arī šī tīrā konkrētā zaudējuma un ļaunuma starpība var būt ne pate galvēnā. Zaudējuma jēdziens tiek apskatīts šeit, kā relatīvs ļaunums (ja zaudējumu uzskatīta par ļaunumu), t. i. ļaunums attiecībā uz konkrētu personu — cietušo. Attiecībā uz visu sabiedrību liekās ļaunuma nav, jo tiesību pārkāpējs to nodarījis noteiktām personām vai personai, bet ne visiem.

6. Bet lai iegūtu sev skaidru priekšstatu par tagādnes zaudējumu, līdz ar to par tiesību pārkāpumu, un seno ļaunumu jēdzienu starpību, vajaga izlasīt kaut V. Mozus grāmatu XIII. nodaļu. Viņa ļoti interesanta un noteic sekošos pārkāpuma jēdziena elementus.

a) Pirmam, kas uzzin par ļaunumu, viņu nekavējoši jāiznīcina. Ļaundari jānogalina: „bet kautin viņu būs nokaut, — tava roka lai ir tā pirmā pret viņu to nonāvēt, un pēc tam visu ļaužu roka (XIII., 9). Skaidrs, ka šeit cietušais ir ne tikai katrs atsevišķs sabiedrības loceklis, bet arī visi tās locekļi (visa tauta). Atsevišķai personai ir tikai pienākums to izdarīt pirmam, lai ļaunums nespētu izplāties. Pate nogalināšana norāda uz ļaunuma iznīcināšanu vārda tiešā nozīmē, jo tiek iznīcināts ne tikai ļaunums, bet arī viņa nesējs.” „Tā tev to ļaunumu būs izdeldēt no sava vidus” (ģimenes, XIII., 5). Bet ļaunums iznīcināms arī no visas tautas vidus. Ja pilsētas iedzīvotāji padevušies iekarojumiem, tad draudzei jāiznīcina ar sakni šo pilsētu: „tad tās pilsētas iedzīvotājus tev būs kautin nokaut ar zobina asmini, un izdeldēt to pilsētu un visu, kas tur ir, un viņas lopus ar zobina asmini. Un visu viņas laupījumu tev būs sakraut viņas ielas vidū un to pilsētu un viņas laupījumu pavisam sadedzināt ar uguni tam kungam savam Dievam, lai tā ir gruvēju kopa mūžam; to vairs nebūs uztaisīt (XIII., 15—17). Kā mēs redzam, ļaunums tiek tik radikāli iznīcināts, ka nedrīkst palikt atmiņa par to, lai tādā ceļā cilvēka apziņā neuzglabātos ļaunums. Bet ja atmiņa par ļaunumu nākamībā tiek iznīcināta, tad tagādnei tā ir mācība, piedraudējums, nedari ļaunumu: „Lai viss Izraels to dzird un bistas un nedara vairs tādu ļaunu darbu tavā vidū (XIII., 11)³.

Sk vēl Барацъ, Сочиненія, т. I (1926) 11 лр.

Šie paši uzskati tiek attīstīti arī citos ļaunuma nodarīšanas gadījumos. Proti, ja kāds nodos nepareizu liecību, vai būs pieķerts nepatiesā ziņojumā, tad ar viņu jāizdara to, ko viņš bija ļaunprātīgi nodomājis izdarīt savam brālim: „lai tie citi to dzird un bīstās, un vairs nedara tādu ļaunu darbu tavā vidū. Tad nu lai tava acs nežēlo: dzīvība pret dzīvību, aci pret aci, zobs pret zobu, roka pret roku, kāja pret kāju (Mozus V. gr., XIX., 18—21). Pie tam slepkavības gadījumā slepkava nevar atrast patvērumu „glābšanas pilsētās.“ Viņu vajaga no turienes paņemt un nodot asins atriebēja rokās. „Lai tava acs viņu nežēlo, bet tev būs atņemt tā nenoiedzīgā asinis no Izraēļa, lai tev labi klājās (XIX., 12—13).

Pret tādu ļaunuma izprašanu varētu iebilst: 1) ka šis ir tas ļaunums, ko tagad regulē sodu likumi 2) — tanī apstākļi tieši saskatams tiesību progress, ka viņas mācēja ar noteiktu kritērijas palīdzību, ka krimināltiesību lauks ir pārkāpums pret vispārējo interesi, bet ne privāto, kas tas ir civiltiesībās, nošķirot civiltiesisku pārkāpumu no kriminālā. Patiesi, tādām iebildumam jāpiekrīt, par cik var būt runa par tagādnes tiesībām, kuŗas ar savām daudzām patiesībām un progresu izsviestas no sliedēm. Ja jāmeklē izeja no šī stāvokļa, tad vajaga atgriezties atpakaļ pie pirmavotiem, no kuŗienes iesākās attīstība.

7. Vai patiesi civiltiesības ir sabiedrībai vienaldzīgas, vai nav civiltiesībās sabiedriskās intereses. Katrs nešaubīdamies atbildēs, ka ir. Kriminālām tiesībām ir daudz enerģiskāka reakcija, kā civilām ar viņa civiltiesisko aizsardzību. Bet tādā gadījumā ir skaidrs, ka civiltiesības nav tikai konkrētu attiecību rezultāts, viņa ir nevis konkrētu personu, bet civiltiesiskās sabiedrības tiesības.

Pēdējā tādēļ nevar palikt vienaldzīga pret taisnības likuma pārkāpumu. Kvantitātes starpība sabiedriskās intereses pārkāpumā nevar iznīcināt sabiedriskās intereses principu, civiltiesībās vispār un civiltiesisko pārkāpumu laukā atsevišķi. Tagad kļūst saprotams, ka arī civiltiesisks pārkāpums ir ļaunums, kaut arī viņu uzskatīt par mazāku, nekā to ļaunumu, kuŗu apkaŗo kriminālās tiesības. Romiešu tiesības, kā zināms, saprata delikta jēdzienu tikai, kā vainīgu darbību. Līdz tam laikam, kā mēr civiltiesības šinī ziņā sekoja romiešu tiesībām, viņa vairāk vai mazāk pieturējās pie pareizas pārkāpuma konstrukcijas jēdziena, ka vienīgu darbību ne tikai pret cietušo, bet pret visu sabiedrību, t. i. pret visiem. Tā saucāmās „actiones populares“ sociālā ļaunuma apziņa izteicās Romā sevišķi spilgti. Pavisam citādi prasība tiek konstruēta tagādnēs civīlprocesā un proti, ka prasība, kas pamatota tikai ar noteiktu, konkrētu interesi, un kas attiecas tikai uz procesa pusēm.

Tagad kļūst saprotams, ka senās tiesības vispār, tā romiešu atsevišķi, nevarēja atzīt to teoriju, kuŗa raksturo tagādnēs tiesības: atbildība par bezvainas tiesību pārkāpumu kaut arī izņēmuma veidā no vispārējās normas par vainīgo atbildību. Kā tādā gadījumā saskaņot tagādnēs divas taisnības, ja ir tikai viena taisnība, kuŗa ir dota jau tiesību pirmavotos. Atbilde var tikt dota, bet viņai nebūs nekas kopējs ar tiesību pārkāpumu jēdzienu, kā bezvainas atbildību,

8. Tanīs daudzos gadījumos, kur tehnikas nepilnība ir par iemeslu cilvēku zaudējumiem un kur nav un nevar būt cilvēka vaina, tur, kā redzams, jārūnā, nevis par bezvainas atbildību tiesību pārkāpumu gadījumā, jo tāda atbildība neeksistē, bet par tādu institūtu, kuŗam nav nekas kopīgs ar tiesību pārkāpumiem. Šis institūts ir l e g ā -

lais solidārās palīdzības institūts. Solidārās palīdzības institūts realizējās vispirms ģimenes organizācijā, kā pašas ģimeņu locekļu, tā arī radnieku aizbildnības veidā. Plašākā nozīmē tas eksistē kā aizbildnības institūts. Otrs sociālās palīdzības institūts ir apdrošināšana. Šis institūts, kā valsts apdrošināšana ar obligātorisku raksturu, lēnām, bet noteikti izcīna sev vietu tagādnēs dzīvē.

Jājaucā: tanīs gadījumos, kuŗos tagādnēs tiesības atzīst bezvainas atbildību un kuŗos viņas cenšās to attaisnot ar „konkrētu” vai citu „taisnību”, tādā ceļā radot papildu patiesības (socioloģisko) līdzās vispārējai patiesībai, vai nebūs vienkāršāki un pareizāki šinīs gadījumos atzīt cilvēku pienākumu uz likuma pamata rūpēties par tiem, kuŗi kādā veidā saistīti pie viņiem: kā, piemēram, tiem, kas kalpo, palīdz citā saimniecībā, palīdz ekspluatēt uzņēmumus, dzelzsceļus (pasažieri) u. t. t. Tāds no likuma uzlikts pienākums rūpēties par zināmām personām, ir tas pats patiesības likums, kas tiek diktēts caur to, ka cilvēks ir sociāla būtne.

Tādā gadījumā būs saprotams ne tikai ka ir viens patiesības likums un ka cita likuma nemaz nevar būt, bet arī, ka šis likums uzliek mums pienākumu gādāt par tiem, par kuŗiem nevienam citam nav jāgādā. Legālais otra nodrošināšanas likums neaizskar patiesības likumu — atbildību par vainu.

Pat vēl vairāk, likums par cilvēku solidāriem pienākumiem korespondē patiesības likumam. Ļaunums, kas rodās no dabas spēkiem, nav nekāds ļaunums⁴⁾ bet gan zaudējums.

Tā tad legālais pienākums nav atbildība par tiesību pārkāpumu, jo tikai ar šā pienākuma neizpildīšanu rodās atbildība, bet šī neizpildīšana ir tiesību pārkāpums un kā tāds tas tiek apskatīts pēc vainīguma princīpa.

* Kā morālisks jēdziens, kas guļ taisnības likuma pamatā.

§ 3. Slēdzieni.

9. Tā tad no teiktā izriet, ka tagādnēs civiltiesības attālinoties no tiesību pirmavotiem, kādi bija sirmā senātnē — kaut arī nedefinēti, tad tomēr patiesi, ir spiestas no jauna pie viņiem atgriezties; bet atgriežoties tos nevis vienkārši pārņemt, bet uz to pamata uzbūvēt mācību par tiesību pārkāpumu. kā vienīgi vainīgu atbildību un līdzās ar to konstruēt jaunu institūtu par legāliem pienākumiem attiecībā pret darba un nomas devējiem, kā arī gadījumos, kur personai nav sociālās nodrošināšanas un kur tādēļ bez vainas padarītie zaudējumi tiek novērsti ar to personu civiltiesiskiem pienākumiem, kuŗiem uz cilvēces solidārās palīdzības pamata likums šos pienākumus uzliek.

10. Otrs ne mazāki svarīgs nosacījums ved pie tā, ka vainīgs tiesību pārkāpums nevar tikt uzskatīts civiltiesībā vienīgi kā konkrēta, tikai zaudējumu nesoša parādība. Arī civiltiesībā vainīgs tiesību pārkāpums jāuzskata kā sociāls ļaunums, kaut arī nesodāms ar soda likumiem. Tikai ar pareizu vainīgu tiesību pārkāpuma izpratni var tikt patiešām iznīcinātas ļaunās sekas, ko radījusi formāli saprastā juridiskā taisnība, kuŗa atrodās pilnīgā pretrunā ar taisnības likumu.

11. Un pēdīgi trešais nosacījums: civiltiesību zinātnes atdalīšanās no viņu pamatojošās civiltiesiskās sabiedrības visā visumā ved neizbēgami pie daudzu jēdzienu un institūtu sakropļošanas, izsauc terminiloģijas neskaidrību, pazemina tiesību sajūtu, sakropļo pašu civiltiesības ideju, kā sabiedriskās tiesības, kaut arī ar personu brīvību visplašākās robežās.

III.

Neatliekams darbs pilsoņiem, sevišķi juristiem.

Ir laikmeti, kuŗos juridiskā domāšana it kā saplok zem lielu juristu darbiem, kuŗi tiesību kalpus apmulsinā uz vairākām paaudzēm. Tādos laikmetos ir mierīga strādāšana, jo nav jādomā par jaunām tiesību problēmām, nav jāšaubās par tiem ceļiem, par kuŗiem jāiet. Bet ir arī laikmeti, kuŗos viss tas, kas likās tik drošs, sagrūst, kad iemītās tekas aizbērtas ar dzīves atkritumiem, bet jaunas vēl nav atrastas. Tad cilvēki iet par šīm aizbērtājām tekām, bez cerībām nokļūst tieši pie tā mērķa, pie kuŗa jānokļūst. Kamdēļ tad notiek laikmetu maiņa? No kuŗienes rodas jaunie jautājumi? Kamdēļ rodas nemierīgās domas?

Profesors P. J. Novogorodcevs savās tiesību filozofijas lekcijās, tieši savā Учение нового времени 16. - 1816. Москва, 1904 года atsaukdamies arī uz Windelband (Geschichte der neuen Philosophie), norāda, ka vidus laiku jaunais domu virziens pa lielākai daļai pamatojās uz to Eiropas sabiedrības garīgo attīstību, kuŗa vidus laikos lēni, bet noteiktiem soļiem gāja uz priekšu un sevišķi pastiprinājās sākot ar Krusta kariem (lpp. 3). Un tiešām, ja baznīcas virskundzības laikā cilvēku domāšana pagrima, vēlāk sākās neparasta laicīgās domāšanas atmoda, kuŗa sniedzās pat līdz viskrasākam racionālismam un radikālismam.

Šī atbrīvošanas kustība arī radīja jaunu laikmetu. Garīgā izglītība deva vietu laicīgai izglītībai; no dievišķā cilvēki piegriezās cilvēcīgajam; dievības vietā nostājās cilvēks. Arī tiesībās ra-

dās brīvāka doma, kaut gan romiešu tiesības arī uz priekšu palika par stūrakmeni laicīgai domai. Uz romiešu tiesībām pamatoja tagadējās tiesības, kurām, pēc Jēringa domām, caur romiešu tiesībām bija jāizklūst no romiešu tiesībām, bet pagaidām viņas tomēr palika. Jānožēlo, ka romiešu tiesības neizplatījās kā tīrās romiešu tiesības ar viņu tikumiskās taisnības (aequitas) likumību, bet gan pandektistu apstrādājumā, kurš vēl tagad pazīstams kā romiešu tiesību dogma (pandekti).

Romiešu tiesības sāka uzskatīt kā tīri lietišķas tiesības, kuras radītas, lai apmierinātu atsevišķu cilvēku un viņu organizāciju mantkārību. Zuda jēdziens par civilo tiesību subjektu, kā cilvēku, kura vērtība ir viņa tikumiskā pilnība (godīgs ģimenes tēvs). Tādā veidā romiešu tiesības, īstās romiešu tiesības, nomainīja tas kropļojums, kurš tiesību subjektu pazīst vienīgi kā abstrakciju, kā viduvēju cilvēku, kuram piemīt gribas spēja (tiesiskā darījumā) piepildīt vienīgi savas egoistiskās mantiskās intereses, nerēķinoties ar civiltiesisko sabiedrību.

Rabindranats Tagore savā ievērojamā grāmatīņā: „Nacionālisms“ krasi raksturo viduslaiku un tagadējo eiropieti. Ja vienkāršais, vēl nesamaitātais viduslaiku eiropietis atradās zem garīgās un laicīgās varas iespaida, kuras veidoja no viņa tikumiski pilnīgu personību, kura padevās disciplīnai, tagadējais cilvēks sistēmātiski apspieda savu tikumisko dabu, lai liktu stiprus pamatus savas abstraktās varas brīnišķīgiem veidojumiem. Rabindranats Tagore šo parādību ved sakarā ar to, ka zinību laikmets ir pirmkārt intelekta laikmets, bet intelekts, pēc savas dabas, ir bezpersonīgs (lpp. 35). Vēl vairāk, mūsu prātu ir iespējams dalīt no individua-

litātes un, tikai tad tas var brīvi valdīt domu pasaulē. Dzīves īstenība, kā dažādu šīs parādības atsevišķu daļu harmonisks apvienojums vienā nedalamā, viegli atraisāma prātam un tad notiek tas, ka fizisko un domāšanas spēku attīstība ievērojami aizsteidzās priekšā tikumiskā spēka attīstībai. Lieta tā, ka tikumiskā cilvēka uzmanība vienmēr vērsta uz reālām parādībām, bet nevis tikai uz abstrakto un ārpus cilvēka stāvošo šo parādību likumību (Rabindranāts Tagore, lpp. 37).

Tā tad skaidrs, ka brīvās domas valdīšana novedusi mūs pie jaunā laikmeta, kurā piepildīšanās, acīmredzot, ir mūsu laikos. Cilvēks ir pārvērties putnā, zivī un apakšzemes nezvērā, kurš katrā vietā var saārdīt zemi, pacelt milzīgus ūdens stabus un radīt ugunīgu lietu. Ja viduslaiku cilvēka tikumiskos spēkus apdraudēja tikai no vienas puses, tad tagadējam cilvēkam šos spēkus apdraud kā no augšas, tā no apakšas, t. i. no visām pusēm. Glābiņa viņam vairs nav nekur. Vienīgais glābiņš pret cilvēka prāta sagraušanu ir tikumiskais spēks, bet tas ir apspiests un pārspēts savā attīstībā. Plašākās masas ir stipri demorālizētas un tamdēļ tagadējā kultūra stāv lielas katastrofas priekšā, kurā var iesākties kurā katrā izdevīgā acumirkļī. Kas tad jādara jurisprudenci kopējā kultūras glābšanas darbā?

Acīmredzot, viņai jāpalīdz pabalstīt sabiedrības tikumiskie spēki, nostiprināt tos, pastiprinot kodeksu tikumiskos pamatus un paceļot tikumisko disciplīnu savā vidū. Juristu spēkiem jāsakūst ar vispārcilvēciskiem spēkiem jauna laikmeta radīšanai, kurā brīvā doma būs saskaņota ar cilvēces emocionālās dabas augstāko likumu (irracionālo) un cilvēces domu iekarojumi patiešām būs par svētību cilvēcei.

Juristi savā darbā var, un tiem arī jārāda taisnības likums. Jārāda tās augstākās taisnības likums, bez kura viņu juridiskā darbība tiešām būs nožēlojama, jo tad viss, ko viņi savā darba rezultātā sasniegs, sabirs kā kāršu namiņš.

Bet priekš tam, lai sabiedrībā darbotos tikumiskie spēki, vajadzīgs, lai darbotos arī morāliskā vara un lai viņai būtu vadoņi un autoritātes. Viena no mūsu laiku raksturīgām pazīmēm ir autoritātu trūkums, arī jurisprudencē. Neskatoties uz to, juristu starpā ir jābūt vadoņiem un ceļa rādītājiem, cilvēkiem, ar lieliem piedzīvojumiem un lielu tikumisku spēku. Ja viņu nav, tad tie jāatrod, un ja viņus meklēs, tad tie atradīsies.

Tagātnes jurisprudences ir izsīkusi netikvien savā zinātnē, bet arī praksē; parasti visu noved līdz parastam gadījumam, nepaceļot neko līdz jurisprudences pirmcēlonim — līdz aequitas.

1600. gadā, pašā 17. gadusimteņa sākumā Romā sadedzināja vienu jaunā laikmeta — brīvās, laicīgās domas paudēju Džiordāno Bruno. Inkvizīcija centās aizsprostot ceļu brīvājam straumei. No tā laika pagājuši vairāk kā 300 gadi. Domu brīvība atvēra mums acis un parādīja mums pasauli pavisam citādu, kāda tā likās līdz tam. Domu brīvība deva daudz iespēju — valdīt par pasauli un diviem viņas lielājiem spīdekļiem — mēnesi un sauli. Nekautrīgā cilvēku doma cerē iekarot arī citas planētas, lai paplašinātu savas varas robežas. Reizē ar to, domu brīvība iznīcināja mieru, pārvēršot visu mūsu dzīvi nepārtrauktā kustībā. Mūsu nerviem nav vairs atpūtas, ne nakti, ne dienu; cilvēks ir saraustīts un nespēj aptvērt vairs dzīvi, viņa morāliskie spēki nomākti... Cilvēce alkst pēc miera, bet neatrod to, meklē sev vadoņus un neatrod tos. Cilvēce instinktīvi nojauš, ka tuvojas bojā iešana un tāpat, kā naivais Strauss paslēpj

savu galvu, lai neredzētu lielo nelaimi, kuŗa tuvojās lēnām, bet noteikti.

Īsāki runājot, cilvēce stāv jauna laikmeta priekšā, kuŗš būs vai nu radošs, jeb ārdošs, raugoties no tā, vai cilvēki, un sevišķi juristi, prātis pacelt tagadējās cilvēces morāles spēkus.

Lai atsevišķs jurists nedomā, ka viņa spēki ir niecīgi. Arī nepārredzamā jūra sastāv no pilieniem. Šie pilieni dod jūrai mieru, bet spēj sacelt arī milzīgus viļņu kalnus, kuŗi svaida pat visspēcīgākos okeānu milzeņus. Vētras spēks ir mūsu fiziskais un garīgais spēks. Klusuma spēks ir tie glāstošie vēji, tas atspirdzinošais cilvēces morālais spēks, kuŗš stāv pretīm abstrakcijām.

Lai neviens likums netiek izdots, iekams tas nav apspriests no cilvēces morālo spēku uzturēšanās viedokļa.

Lai neviens praktiķis, piemērojot vienu vai otru likumu neaizmirst, ka viņš kalpo cilvēces morāles spēkam, un ka starp šiem emocionāliem morāles spēkiem, tiesību spēks ir viens no svarīgākiem.

Lai neviens cilvēks neaizmirst, ka dzīves cīņa nav tikai cīņa ar fizisko un garīgo spēku, kuŗus pabalsta mantiskie labumi un lai atmin, ka katra netaisnās prasības celšana mazina cilvēces morālo stābilitāti, noved līdz ētiskai izvirtībai nepiedzīvojušus advokātus, apkrauj tiesu ar pārmērīgu darbu un pamudina tiesnešus uz paviršību darbā, kuŗa var novest pat līdz tiesas prestiža pagrimšanai.

Lai katrs cilvēks atsevišķi un visi kopā, katrs valsts darbinieks un katra privātpersona savā darbā vadās vienmēr no lozunga — visu, lai glābtos no bojā ejas, visu — kultūras aizsardzībai, stiprinot katra atsevišķa cilvēka un visas sabiedrības morāles spēkus.

Neraugoties uz to, pie kādas partijas cilvēks pieder, neraugoties uz viņa politisko un ekonomisko pārliecību, katram jāatmin, ka fiziskie un garīgie spēki, sadarbībā ar mantiskiem spēkiem uzvar, bet šī uzvara tai pašā laikā iznīcinās to, kuram uzvara bija vajadzīga.

Kultūras bojā iešana atkal visus nolīdzinās, novedīs visus atkal pie tā stāvokļa, kurš ļoti gleznaini aprakstīts kādā pasakā . . . jūrā nikna vēra — milzīgie viļņi ceļās, velās, kauc un rēc... Tā arī nepateica neko zelta zivtiņa, tikai pameta ar asti un aizpeldēja dziļajā jūrā . . . Raugies: atkal . . . vecā būdiņa . . . sadauzītā sile . . .

Zelta zivtiņa — mūsu kultūra. Daudz viņa ir devusi cilvēkiem, bet būtu laiks prast arī godu, laiks novērtēt to, kas jau saņemts un lietderīgi kaut ko paturēt sev un arī paglabāt nākošām paaudzēm. Pāri politiskām kaislībām — vētrām un ekonomiskām neizdevībām taču vajadzētu stāvēt cilvēces saprātīgam tikumiskam spēkam. Tad, tikai tad, mēs neredzēsīm bēdīgo ainu ar sadauzīto sili un tikai tad neaizpeldēs jūrā pasakainā zelta zivtiņa, cilvēces laime — kultūra.

IV.

Jubilējas nozīme pagātnē un tagadnē.

(Amnestijas un noilguma jautājumā).

I. Jurists ne tikai priecājas par savas valsts dzīves svinīgājiem notikumiem, bet arī nododas pārdomām par dažādām, cieši ar šīs dzīves veidu saistītām, tiesiskās dzīves parādībām. Tā, sakarā ar Latvijas desmito gada dienu ceļās jautājums, kāpēc taisni desmit gadi jāatzīmē, kā jubilējas data, un kāpēc ar šo ir jāsaista amnestija, parādu un tiesību pārkāpumu pret valsti piedošana (publiska piedošana)?

Es nedomāju, ka šos jautājumus mēģinātu atrisināt kāds cits, jo, kā atsevišķa cilvēka — Ādama, tā arī lielā cilvēka — Ādamonā, valsts, gada dienas svinēšana ir tik dziļi iesakņojusies paraša, ka liktos pat savādi augstāk minētos jautājumus uzstādīt, Tas pats sakams arī par amnestiju. Priekam vajaga būt, priekam arī vēl cietumā atrodošamies, ieslodzītiem. Lai visi ņem dalību kopējā priekā, gavlēšanā, jubilējā.

Tomēr, tas, kas saprotams pats par sevi, izsauc vēl arī zināmu vēsturisku interesi, — tam ir arī savs vēsturisks pamatojums, kas meklējams pie tam vēl sirmā senātnē. Tāpēc par piemiņu tikko nosvinētai jubilejai ir vēlami sniegt vēsturisku izziņu un no tās taisīt zināmus slēdzienus.

II. Jubilēja (ebrēju vārds) nozīmē svētkus katrā 50-tajā gadā. Proti, ebrēju ticība pavēlēja pēc septiņreiz septiņiem gadiem, t. i., pēc 49 gadiem, piecdesmitajā vispārējās piedošanas dienā (Jom-Kipur) visā zemē pūst ragā un ar to paziņot jubilējas gada iestāšanos (pats vārds jubilēja cē-

lies no vārda — rags). Jubilējas gads sākās ar septīto mēnesi (rudens sākumā). Pats jubilējas gada kodols pastāvēja vergu atsvabināšanā un zemesgabalu atpakaļdošanā agrākājiem īpašniekiem. (Еврейская энциклопедія т. XVI, 339 lpp.).

Interesanti, ka arī romiešu valodā sastopams darbības vārds iubilare, pie tam kā pretstats darbības vārdam quiritare. Varro, kurš mums par to ziņo (l. l. VI., 67), atzīmē vienu sevišķi interesantu sīkumu. Proti, vārds quiritare nozīmē piesaukt, sasaukt, saziņot kvirītus, t. i., kalnu vai pilsētu apdzīvotājus, turpretīm, vārds iubilare nozīmēja sasaukt sādžu vai lauku apdzīvotājus. Izrādās, kā arī pie ebrējiem zemesgabalu atpakaļdošanu pielaida tikai lauku apgabalos, un ja arī pilsētās, tad tikai tādās, kurās bija neapžogotas. Tādā kārtā apbūvētās un apžogotās pilsētās zemi varēja atsavināt uz mūžu laikiem. Tādā ceļā mēs redzam, ka jubilējas gads vairāk bijis saistīts ar lauku, nekā pilsētu dzīvi, un kā tāpēc taisni tur jāmeklē jubilējas gada nodibināšanas izskaidrošana.

III. Bet interesanti, ka jubilējas gadam iet pa priekšu septiņi septiņgadi un septiņi sestdienasgadi, un te mēs atkal redzam, ka arī šie gadi attiecās vairāk uz lauku dzīvi, nekā uz pilsētu. Proti, sestdienas gadā zemei vajadzēja dot atpūtu. Dabiskos augļus atstāja kopējai lietošanai vergiem un svešniekiem, pat arī māj- un mežalopiem. Bez tam piedeva parādus. Tāpēc arī, laikam, sestdienas gads (šebūts, pie talmudistiem, šemita) saucās par „atlaišanas gadu“ (naudas šemita un zemes šemita). Tādā kārtā darba ļaudis atbrīvojās no zemes darbiem un viņu parādi tika dzēsti. Talmudā (Mišna un Tosefeta) ir speciāls traktāts — šebūts, kurš veltīts atlaišanai — šai ievērojamai parādībai. Piedošanas ideja bija tik obligatoriska,

ka, ja pat parādnieks atdeva savu parādu sestdienas gadā, kredītoram, vajadzēja viņam sacīt: „es tev piedodu“ (Talmuds, въ переводѣ Перферковича 1 s., 183. lpp.). Vēl skaidri teikts: „savam brālim piedod“. Jāpiedod brālim, bet ne tiesai, kurai aizdevējs nodos dokumentus (ibidem, 183. lpp.).

IV. Tā tad skaidri, ka parāda piedošanas, vergu atsvabināšanas, darba ļaužu atpūtas ideja saistīta ar zināmiem periodiem.

Rodas interesants jautājums, uz kā pamatota šī piedošanas, šī vispārējās un atsevišķās amnestijas ideja?

Lai atbildētu uz šo sevišķi sarežģīto jautājumu, nepieciešami atcerēties, ka pie citām tautām piedošana pielaikota saules gada beigām. Tā, Krievijā pastāv piedošanas diena — прощенный день (svētdiena, ar kuru beidzas sviesta nedēļa). Šinī dienā visi lūdz piedošanu, un katrs tura par savu pienākumu teikt: „Dievs piedos!“ Tā tad, īsts saules gads reprezentē noslēgtu periodu, kad visi trīs spīdekļi: Venēra, mēness un saule priecīgi atspīd pavasara dienas un nakts vienādībā. Tad arī, priekšvakarā noslēdz saldo, tā sakot, noslēdz gada pārskatu. Iesākas jauns laika periods, kas brīvs no parādiem un grēkiem. Šī ideja liek domāt, ka jubilējas, tā arī sestdienas gads bija tas laiks, kad tika noslēgts cikls, t. i. „laiks ir piepildījies“¹. Lieta tā, ka senātnē laiku aprēķināja pēc dažādām sistēmām, tāpēc arī Venēras gads un periods, mēneša gads un periods, un saules gads un periods izklīda, līdz kāmēr ar dažādu gadu un periodu grozīšanu viņi vairāk vai mazāk nesakrita kopā vienā un tanī pašā laikā. Saprotais, šeit nav iespējams izpētīt speciālo jautājumu attiecībā uz ebreju laika periodiem².

¹ Še iet runa par tā saucamo lunatio.

² Veneras periods bija drusku vairāk par 7 gadi (sestdienas gads?)

Mūs šē interesē vispirmām kārtām desmitgadīgā jubilēja.

Lai to saprastu, piegriezīsimies romiešu vēsturei.

V. Romiešu vēsture pazīst sevišķu periodu, kuŗu sauc par lustrum. Tas tiek aprēķināts dažādi četri vai pieci gadi (strīds par to vēl nav beidzies līdz šim laikam, jo avotos mēs atrodam abus periodus). Savā darbā par Romas chronoloģiju es teicu, ka piecu gadu periods bija mēneša periods (desmitdaļu sistēma) un kā tas pats periods, aprēķinot pēc saules, bija četri gadi un četrpadsmit dienas. Tādā veidā astoņi saules gadi un viens mēnesis līdzinājās desmit mēnešu (nevis saules) gadiem. Romieši apmierinājās ar piecgadīgu mēneša periodu (jauns periods pēc saules sākās pilnā mēnesī vai nākošos piecos gados jaunā mēnesī u. t. t.). Ar to izskaidrojās šķīstīšanas un piedošanas parādība, kuŗas ideja ir piecgadīgā noilguma pamatā, prettiesisku faktu nodošana aizmirstībā, saistību neizpildīšanā. Tā pie Kurzemes (romiešu) tiesībām prasības tika dzēstas piecos gados, citās vietās desmit gados (III. d. 3627. p., agrākā redakcijā). Tā tad parādu dzēšana notiek ar piedošanu, kuŗa ir saistīta ar laika perioda (lustrum) notecēšanu, kuŗa sekas ir zināma šķīstīšanās (lustratio). Nevarēja šķīstīties, nepiedodams savam līdzpilsonim grēkus. Cita lieta, ja ir jau uzsākta tiesību izvešana tiesas ceļā, t. i. prasība (3629). Tādā gadījumā piedošana nenotiek. Mēs jau redzējām, ka brālis piedod savam brālim, bet ne tiesa, kuŗai aizdevējs nodod dokumentu. Pamatojamies ar nepiedošanu no tiesas, pazīstamais Hilels ieveda speciēlu institūtu — prosbol'u (burtiski „padošas vai tiesas priekšā”), t. i. pieteikums, ka parāds tiks katrā ziņā piedzīts. Mums ir darīšana, tādā veidā, ar tiesas aktu, t. i. ar publisku aktu,

kas privātai piedošana nepiekrīt. Šeit interesanti ir izvesta sabiedriskās un privātās intereses starpība. Pate piedošana tiek izdarīta no brāļa Dieva vārdā, bet publiska akta piedošana vairs privātai piedošana nepiekrīt. Tā tad mēs redzam, ka atbrīvošanas, piedošanas gadam, vai viņš būs jubilejas, jeb sestdienas, kā pie ebrējiem, vai lustrāls jeb šķīstīšanas, kā pie romiešiem, neseko privātā parādu piedošana, līdz ko parāds paliek par publisku Civiltiesību un civilprocesa teorijā to tagad vienkārši sauc par noilguma pārtraukumu (3629. p.).

Saprotams, ka, ja parādnieks kaut kādā kārtā atzīst savu parādu, tad viņš līdz ar to iznīcina piedošanu. Šeit viņš turpina eksistēt, kaut arī parāds formēli piedots (sal. 3634. p.).

VI. Tā tad viens laika periods, kā atsevišķs svēts cikls, būdams pilnīgi šķīstīts, ar laiku atdod savu vietu. Tas, kas bija noticis iepriekšējā periodā, tas nevar tikt apstrīdēts uz kaut kuŗa akta pamata.

Tādā veidā, laiks iegūst nostiprināšanos nozīmī attiecībā uz to, kas bija noticis šinī periodā un sekojošam periodam ar to jāreķinās, kā ar kaut ko negrozāmu. Tas pamato arī valdīšanas noilgumu zināmas iesvētīšanas (lustratio) nozīmē. Talmūda tiesības (Vaba Vatra, 29-a) zin sekošo iegūstošā noilguma principu: „nēvienam nav jāglabā viņa īpašuma tiesību akti ilgāk par trim gadiem“. Protests pret faktisko valdītāju jāizsaka trīs gadu laikā no lietas iegūšanas laika. Pēc Hammurabi likuma, tam, kuŗš lietoja trīs gadi cita zemes gabalu. nav to jāatdod agrākam valdītājam. Interesanti, ka trīs gadi, kā iegūstošais noilgums, tiek atzīts arī no romiešu tiesībām, kuŗam seko mūsu III. d. (854. p.).

Interesanti atzīmēt, ka trīs gadi, tieši ir svētais cikls—periods, jo pēc trim mēneša gadiem (ikkatrs 354 dienas), mēneša laiks paliks iepakāļ no saules laika pa vienu mēnesi un tādā kārtā ietilpinot šo mēnesi (intercalatio) saules gads sakrīt ar mēneša gadu, t. i. tiek nobeigts cikls un iestājas jauns periods. Tas tiek apstiprināts arī ar to, ka arābu un musulmāņu tiesības, kuŗas zin tik vienu laika skaitīšanu — mēneša, nezina arī iegūstošo noilgumu. Tikai maleķīti pielaiž desmitgadīgu noilgumu ārzemnieku lietās, kaut arī četrdesmitgadīgu noilgumu lietās starp vietējiem, bet prezumējot īpašuma tiesības. Tā tad pēdējais noilgums ir tikai īpašuma tiesību pierādījums.

VII. Tā tad, no visa sacītā, ir skaidrs, ka piedošana (tāpat arī prasību noilgums), tā arī zemes atdošana (ar minētiem izņēmumiem) ir viena vai otra perioda beigšanās rezultāts, atkarībā no dažāda laika aprēķina,—kā noilguma, piedošanas, aizmiršanas pamats nav tik daudz mūsu vienkāršais, cik sakrālais, no reliģijas iesvētītais, saldo; šķīstīšana, kas pamatojas uz piedošanu un tā, kas bija, atjaunošanu. Visupiedošanas ideja nu ir senā amnestijas ideja, kas ir neizbēgama, pēc seniem uzskatiem, sakarā ar svēto ciklu.

Kas tad ir mūsu jubilējas? Sen jau nozaudēta pate jubilējas ideja, kā nobeigts un iesvētīts ar vispārēju piedošanu periods. Palikušas tikai pēdas, miesa bez gara. „Ragu skaņu“ vietā, kuŗas pasludināja jubilējas gada iestāšanos, pie mums skan „lielgabala šāvieni“, kad runa iet par valsts — lielā cilvēka Adamona — jubilēju. Lielgabala šāvieni ir kara un cīņas, bet nevis miera un piedošanas zimbols. Tālāk, jubilēju periodu būtība pastāv pilsoņu savstarpējā, vispārīgā piedošanā. Pie mums piedošanai ir tīri ārēja nokrāsa.

Pašu pilsoņu — brāļu starpā turpina pastāvēt nenovēlība, partiju un citi strīdi; viss vecais, ļaunais tiek paņemts līdzī jaunā periodā. Uzglabājušies, pareizi, senie termiņi, sevišķi pieci un desmit gadi; tiek svētīti arī gada termiņi. Bet tas viss neiet dziļumā, viss tas paliek nenomierinātās dzīves augšpusē. Termiņus skaita un viņus svēta visās p a s a u l e s zemēs, bet miera, ienaida un strīdu aizmiršana ir ļoti niecīga. Vispārējās piedošanas ideja paliek par seno ideju, kuŗu tagadnes cilvēce ir nozaudējusi.

VIII. Kādus var taisīt slēdzienus? Pirmais un galvenais — vēlēties, lai jaunais desmitgadīgais Latvijas valsts dzīves periods sāktos ar dažādu politisku, reliģiozu un sociālu rēķinu aizmiršanu. Vajaga izdarīt svēto saldo. Nepieciešami jāvēlās, lai piedošanas ideja un miers, kā piedošanas idejas sekas, nostiprinātos jaunā desmitgadīgā periodā un ikdienišķie naids un nenovēlība mazinātos.

Kas attiecas tieši uz juristiem, tad šeit attīstītās domas dod viņiem iespēju dziļāk ieskatīties prasību un ieguvuma noilgumos, par cik mums paliek skaidrāki šo institūtu rašanās avoti³. Lai tā arī būtu tāla vēsture, bet mēs dzīvojam tradīcijās un šo tradīciju un viņu gara saprašana ir vienādi derīga tiem, kas viņas lieto. Cilvēku dzīve nav nekad novecojusies, viņa vienādi jauna, par cik ir dzīvs pašas dzīves gars. Kāda augsta un nerasniedzama ideja mums ir jubilējas gada institūts; doma par to, ka ne tikai nabadzīgiem ļaudim, bet arī visiem kustoņiem, vajaga piedalīties kopējā dzīvē. Laiks atgriezties pie augstiem senātnes baušļiem, viņā ir daudz tāda, ko nevajaga aizmirst, ko vajaga atcerēties visiem

³ Ar laiku noilguma termiņi no absolūtiem (cikliskiem) palika relatīvi, konkrēti priekš atsevišķiem pilsoņiem (sal. Евр. энциклоп. XIV, 601).

Latvijas pilsoņiem, neatkarīgi no partijas piederības un pārliecības dažādības, viņas valsts desmitgadīgās pastāvēšanas svinīgās dienās.

Valsts pastāv vispārības labumam un šī labuma vārdā tiek rīkotas pašas svinības. Lai salutē pat lielgabali, bet lai viņi mums neatgādina kara briesmas un ienaidu iekš- un ārpus valsts, bet lai viņi mums skan, kā tie priecīgās, aicinošās raga skaņas, kuŗas kādreiz pilsoņiem vēstīja patiesu prieku — cilvēka, zemes, darba brīvības prieku, vispārēju piedošanu un vecā, ļaunu aizmiršanu, kā jaunas, labākās dzīves ķīļu nākošā periodā.

V.

Senāta spriedumu zinātniskie komentāri.

1.

Vai lietas atsavinātājam jaatbild uz attiesājuma pamata (evictio), ja atsavinātā lieta atņemta no ieguvēja nevis uz tiesas lēmuma pamata, bet no administratīvās varas?

I. Jautājumu Senāts izšķiris pozitīvi 1922. g. 6. aprīlī Jēkaba Dzeguzes lietā pret Juliusu Zālīti, pie kam Senāts norādīja uz saviem agrākiem spriedumiem ar šo analogiskās lietās (1920. g. 14. aprīļa Nr. 8, Frīdmaņa lietā; 1921. g. 26. maijā Nr. 29, Puga lietā).

Šis jautājums sevišķi interesants ar to, ka Senāts konzekventi izved savu uzskatu, neskatoties uz Apgabaltiesas trīskārtīgu pretējo lēmumu. Tādā kārtā, notiek zināma sacensība Senāta un Apgabaltiesas starpā, jo, pretēji agrākām krievu tiesībām, Senāta spriedumiem nav saistošs spēks, kaut arī analogiskās lietās (Civillikuma kopoja XXVI. pants).

Kurš uzskats ir pareizs no 3228. p. zinātniskas iztulkošanas redzes stāvokļa? 3228. p. nosaka, ka atsavinātājs nenes atbildības pienākumu: kad ieguvējs zaudē viņam atsavināto lietu ne uz tiesas sprieduma, bet uz administratīvās varas rīkojumu un t. t. Tā tad skaidrs, ka Apgabaltiesa, pamatodamās uz tieša likuma noteikuma, atteicās uzlikt ieguvējam atbildību uz attiesājuma pamata, gadījumā ja lieta tiek atņemta no administrācijas. Turpretīm Senāts iziet no tā ieskata, ka 3228. panta nolūks nebūt nav atņemt ieguvējam atlīdzības tiesības tādos gadījumos, kad nopirktā manta atņemta ieguvējam caur administratīvu iestādi, atsavinātāja tiesību trūkuma dēļ

uz atsavināmo mantu (minētā lietā policija atņēma ieguvējam viņam pārdoto zagtu zirgu).

II. Tā tad Senāts izejot no likuma nolūka apstrīd tiešo likuma jēdzienu. Kāds ir likuma nolūks? Tāds, lai cietējs saņemtu zaudējumu atlīdzību. Bet tas ir likuma vispārējais nolūks (3440, 3441 u. c. p.). Jau krievu Senāts pareizi izšķīra (kaut arī nepareizi pielietoja), ka attiesājums (X. s. I. d. 1427. p.) ir savdabīgs institūts, ar kuru netiek izslēgta zaudējumu atlīdzības iespēja uz vispārējā principa, uz 684. un 574. p. p. (14./15., sk. sīkāk *Архивъ судебной практики* подъ ред. Вормса I, 46. lp. Genkina komentāru). No sacītā izriet, ka atbildība uz attiesājuma pamata ar to neizslēdz vispārējo zaudējumu atlīdzības atbildību. No šejienes arī Senāta slēdzienam, ka 3228. panta nolūks nav atņemt ieguvējam tiesību uz zaudējuma atlīdzību ir tas trūkums, ka Senāts nestādās priekšā citu atlīdzību kā tikai uz 3228. p. pamata.

Bet bez tam attiesājums, kas tik savdabīgs romiešu tiesībās, ir lietas atņemšanas institūts uz likumīga spēkā stājušos tiesas sprieduma pamata un proti patiesa lietas atņemšana (Dernburg, *System des Römischen Rechts* II. § 356). Pareizi Vindscheid's (II. 430. lp.) pielaiž attiesājuma iespēju, ja tiesību trūkuma dēļ uz iegūto lietu, pēdējā tiks atņemta uz administratīvas iestādes rīkojuma pamata. Bet 3228. p. pilnīgi atbilst tam, ko izteicis Arndts (*Lehrbuch der Pandekten* 1879, § 303) un proti, ka attiesājums nevar notikt, ja lieta tiek pircējam atņemta uz valsts varaš rīkojuma pamata, ar varu vai ar netaisnu tiesas spriedumu. Attiesājuma prasība ir pareizs un galīgs tiesas lēmums. Tā tad skaidrs, ka mūsu likums seko citiem romanistiem, nevis Vindscheid'am un attiesāšana ir kategorisks noteikums attiesājumam.

III. Tādā veidā, cietušam paliek tiesība prasīt atlīdzību uz vispārējā pamata — 3440., 3441. pp. u. c. Ja pārdevējs celtu ierunas par attiesājumā neiespējamību šinī gadījumā, tad prasītājs var atbildēt, ka viņš prasa zaudējumu atlīdzību uz vispārējā pamata, — par zaudējumiem, kas viņam nodarīti ar vadīšanas tiesību atraušanu dēļ tiesību uz lietu trūkuma, ar administratīvās varas rīkojumu. Ja lieta atrodās jau tiesā tad skaidrs, ka tāds attiesājuma iebildums var būt pareizs un lieta var tikt atlikta, bet ja manta ir atņemta un lieta par to nav tiesā, tad atsavinātājam vajadzēs pierādīt, ka viņam bija tiesība pārdot mantu un ka mantas atņemšana no administrācijas puses ir viņa, kā likumīga pārdēvēja tiesību pārkāpšana, kurš, kā pārdēvējs nes atbildību par zaudējumiem kas ceļas pircējam caur lietas atņemšanu. Lieta tā, ka tieši pēc romiešu tiesībām *emptio — venditio* gadījumā, atsavinātājam nav pienākums noteikti dot pircējam īpašuma tiesības uz lietu, bet tikai nodrošināt valdīšanu pār minēto lietu un tās lietošanu (*rem habere licere*). Ja lieta atņemta ieguvējam no administrācijas uz likumīga pamata, tad atsavinātājs, kā redzams, nav izpildījis savu pienākumu nodrošināt ieguvējam pārdotās lietas valdīšanu un lietošanu. Šajā gadījumā viņam jāpierāda savas lietas pārdošanas tiesības lai noraidītu prasību par zaudējumu atlīdzību, kas prasīta no viņa uz vispārējā pamata. Tas, ka romieši šķiroja *actio auctoritatis*, uz kura pamata lieta tiek caur tiesu atņemta (attiesāta) un *stipulatio duplae*, ir vispār zināms. Un proti, pēc *stipulatio duplae* sistēmas atsavinātājs neatbild par īpašuma tiesību nodošanu, bet par lietas valdīšanu un lietošanu (*rem habere licere*, sk. R. Sohm, *Institutionen*, 1924, 423. lp.; sl. Fr. Girard, *Manuel de droit romain*, 1924., 587. lp.). Mūsu tiesībās valdīšanas un lietošanas aizsārdzība var tikt pamatota šinī ga-

dījumā jau vairs ne ar stipulāciju, bet ar vispārējo atbildību par zaudējumiem.

IV. Teiktais apstiprina, ka attiesājums ir tiešām savdabīgs institūts par atsavinātāju atbildību tikai gadījumā, ja lieta tiek atņemta caur tiesu (rei vindicato; actio auctoritatis). Bet ar šo institūtu nevar tikt iznīcināts vispārējais princips par zaudējumu atbildību uz vispārējā pamata. No sacītā izriet ka Senātā iztulkojums nepareizi groza pašu attiesājuma būtību, ka īpašumu tiesību atsavināšanu, mēģinot ietilpināt zem attiesājuma pārdevēja atbildību par lietas atņemšanu arī no administrācijas.

2.

Senāta, Civilā kasācijas departamenta 1922. g. 1. jūnija spriedums lietā par dāvinājuma liguma atcelšanu apdāvinātā nepateicības dēļ.

Minētā lieta pareizi no Senāta izšķirta, tomēr pavadinā uz dažām pārdomām, svarīgām priekš šī institūta dāvinājuma atcelšanas nepateicības dēļ, pareizas izpratnes. Tā Senāts atzīst, ka 4484 panta vārdi „vārdos vai darbos“ norāda uz sodu likumu terminoloģiju un tāpēc arī lieta par rupju aizvainojumu „vārdos vai darbos“ vajaga tikt caurskatamai uz sodu likumu pamata. Tomēr, pamatodamies uz šī panta avotiem, tam nevar piekrist. Proti, kaut arī šī panta pirmavotā (C. VIII., 56, 10 pr.) runa iet par iniurias atroces, bet iniuria, pēc Labeo paskaidrojumiem var tikt izdarīta re aut verbis: re, quotiens manus inferuntur, verbis, quotiens convicium fit (D. 47, 10, 1, 1). Tā tad 4484 panta terminoloģija var tikt izskaidrota bez mazākā sakara ar sodu likumu terminoloģiju. Bez tam, vispār ir riskanti no kopējās terminoloģijas taisīt slēdzienu par normu vienlīdzību, jo kopējai terminoloģijai var būt tīri gadījuma raksturs, kā tas ir šinī gadījumā.

II. Tālāk Senāts atzīst, ka apvainošana zādzībā, kaut arī apzināti nepatiesa, vēl nepierāda apdāvinātā nepateicību, jo apvainošana kā tāda, tieši nav paredzēta civ. lik. 4484. p. Lai gan jau Cvingmans (V. 327. lp.) pareizi piezīmēja, ka apmelojums ir personīgo apvainojumu kategorijas smagākais veids un ja 4484. p. par dāvinājumu atsaukšanas iemeslu pieved rupju apvainojumu vārdiem, tad jo vairāk par tādu iemeslu vajaga būt vēl smagākam apvainojumam apmelojuma veidā. Lieta tā, ka pie romiešiem apmelojums nebija specializēts kā atsevišķs noziegums. Šajā gadījumā izceļās interesants jautājums: vai ir pielaižams, pie likuma šaurākas iztulkošanas, iztulkot viņu tādā ziņā, ka „mazākais“ ietver „lielāko“. Ja likums tieši izslēdz „lielāko“ tad, acimredzot, šis iztulkošanas princips nav pielietojams pie šaurākas iztulkošanas. Bet ja „lielākais“ nav paredzēts tikai tādēļ ka tanīs laikos viņš nepastāvēja kā kaut kas patstāvīgs, tad, acimredzot, minētais princips pielietojams. šinī gadījumā šaurākā iztulkošana ir padoša vispārējam iztulkošanas principam: „Burtam jāpadodas likuma jēgumam“. Senātam taisnība, par cik viņš šinī gadījumā stāv uz likuma burta un uz šī pamata prasa, lai aizvainojamie vārdi būtu tieši vērsti pret aizvainojamo un no viņa tiktu dzirdēti. Bet personas apvainojums var tikt izdarīts arī aiz muguras, kā tas bieži nāk priekšā, piemēram, apmelojuma gadījumos. Cilvēka labais vārds no tā cieš ne mazāk, bet pat vairāk, jo apmelojums ne katrreiz un ne tik ātri nonāk līdz apvainotam. Bet, pie tam, tas pats Labeo, teikdams, ka aizvainojums var tikt izdarīts vārdos vai darbos tālāk paskaidro: *omnemque iniuriam aut corpus inferri aut ad dignitatem, aut ad infamiam pertinere* (D. 47, 10, 1, 1).

III. Beidzot arī pie jautājuma par izsmelošu iemeslu uzskaitīšanu pie dāvinājuma atsaukšanas nepateicības dēļ jāpieiet ar zināmu uzmanību, jo ierobe-

žotā iemeslu uzskaitīšana radās sakarā ar Justiniāna reformu minētā jautājumā. Un proti, pēc klasiskām tiesībām, patrons varēja patvarīgi atsaukt davinājumu, kurš bij izdarīts kādam brīvībā atlaistam par labu. Vēlāk šīs tiesības bija ierobežotas ar brīvībā atlaisto nepateicību (C. 8, 56, 1) un, arī gadījumā ja patronam — dāvinātājam vēlāk piedzimtu bērns (C. 8, 56, 8; sk. sīk. Dernburg, System II, § 365). Tā tad Justiniāna reforma pastāvēja iekš tam, ka viņš speciālos gadījumos dāvinājuma atsaukšanai, kā patrona tiesību attiecībā pret brīvībā atlaisto, izsludināja par vispārēju noteikumu attiecībā pret visiem davinātājiem, bet ne tikai attiecībā pret patronu vien. No sacītā ir skaidrs, no kurienes attiecībā par nepateicības iemesla gadījumiem, pirmavotā parādījies vārds „tikai“ (ex his enim tantum modocausis etc.). Bet vēsturiski radies nepateicības iemeslu aprobežojums ar to neizslēdz minēto iemeslu pielietošanas jēguma dogmātisko paplašināšanu. Tā tad izteiciens „rupji apvainojumi“ (iniurias atroces) piekrit izturēšanas ziņā tiesas brīvam ieskatam par to, ko jāsaprot mūsu laiku tiesībās zem rupjiem apvainojumiem. Tādēļ apvainojuma smagums un viņa gadījumi nosakāmi saskaņā ar mūsu laiku tiesisko apziņu un nevar tikt aprobežoti ar rupju apvainojumu gadījumiem romiešu tiesībās.

Tā arī šinī gadījumā sievietes pielīdzināšana raganai var tikt uzskatīta par rupju apvainojumu, par cik tāda pielīdzināšana izdarīta tādā cilvēku sabiedrībā, kurā ragana tiek uzskatīta ne tikai par lamasvārdu, bet arī par augstākā mērā apvainojošu. Kamdēļ, ja cilvēku nosauc par ēzeli, tas ir vairāk apvainojoši, nekā ja viņu pielīdzina raganai?

Tā tad aprobežotai iemeslu uzskaitīšanai nepateicības konstatēšanai nav nolūks ierobežot tiesu šo ierobežojumu dogmātiskā pielietošanā. Vispārējais ierobežojums tiecās tikai uz to, ka niecīgs, viegls ap-

vainojums nepelna ievēribas. Justiniāna nolūks nebija un nevarēja būt (tas arī izteikts viņa paša likumā) segt nepateicīgos apdāvinātos. Viņš ar savu likumu tikai pateica to, ko arī vajadzēja pateikt: dāvinājums ir devīguma akts, zināma labvēlība pret apdāvināto personu — ir dāvinājuma pamats romiešu tiesībās. Ja šī labvēlība vēlāk zaudēta aiz apdāvinātā zināmas uzvešanās pret dāvinātāju, tad atkrīt arī pats dāvinājuma pamats un dāvanu vajaga atdot, ja to prasa pats dāvinātājs, par cik, saprotams, tāda atdošana tanī laikā vēl ir iespējama. Justiniāns izteica savā likumā arī to, ka vienkārši dāvinājumu atsaukt tikai pēc savām iegribām, kā tas bija agrāk attiecībā pret patronu, nav atļauts; nav atļauts arī izdomāt tādus nepateicības iemeslus, kādi nav paredzēti likumā kā pietiekošs pamats zināmas labvēlības zaudēšanai pret apdāvināto.

3.

Latvijas Senāta Administratīvā Departamenta 1927. g. 22. decembra spriedums Marijas Mēring pilnvarnieka zv. adv. V. Kārklīņa sūdzības lietā par pensijas nepiešķiršanu viņa pilnvaras devējai.

Šai lietā izvirzās vispirms sekošie principiēlie jautājumi: I. vai personām, kuŗas atstājušas dienestu 1917. gadā evakuācijas dēļ, neiesniedzot lūgumu dēļ atvaļinājuma no dienesta, ir tiesība saņemt penziju uz skolotāju penziju likuma (1925. g. Nr. 48) pamata?

Par nožēlošanu šis principiēlais jautājums par evakuācijas nozīmi šāda veida lietām no Senāta nav apskatīts, neskatoties uz to, ka viņš ir ļoti svarīgs šīs lietas pareizai izšķiršanai. Senāts atzina sūdzību par noraidāmu uz tā pamata, ka sūdzētāja nav iesniegusi savā laikā lūgumu dēļ atvaļinājuma no dienesta, kad tikusi pārcelta pie skolas evakuācijas no Valkas uz

Krieviju, un 1925. gadā nav izpildījusi Skolotāja pensiju likuma 24. pantu, kurš prasa stādīt priekšā sevišķu medicīnisku apliecību par darba spēju zaudēšanu, par ne mazāk kā 30%.

Dabīgi rodas jautājums — vai sūdzētāja varēja 1917. gadā paredzēt, ka nodibināsies patstāvīgā Latvija, ka 1925. gadā viņa tika izdots Skolotāju pensiju likums un ka šinī likumā tiks prasīta vēl sevišķa medicīniska apliecība. Skaidrs, ka nevar prasīt, lai sūdzētāja jau tanī laikā būtu paredzējusi visu augšā minēto, kādai klusai skolotājai, un ne mazāk klusā pilsetīņā Valkā, nevar uzkraut atbildību par viņas neparedzēšanu sevišķi tik ārkārtīgos apstākļos kā evakuācija. Savā darbā „Объ эвакуации въ современномъ русскомъ правѣ” atsevišķs žurnāla Юридическй Вѣстникъ 1916. g. XIV. gr. iespiedums) es devu pārskatu par evakuācijas jēdzienu, viņa veidiem, viņa juridisko dabu un ar evakuācijas saistībām tiesiskām sekām. Starp citu, minētā darbā tika pierādīts, ka evakuācija, kā kara sekas, var tikt uzskatīta kā nepārvarama vara (sk. arī Бляцкий, Война и государственное возмездіе, Петроградъ 1915; Пергаментъ, Война и непреодолимая сила, Петроградъ 1914; Šo slēdzienu par pareizu atzīst ne tikai civiltiesiskā zinātne. (Вормсъ, по поводу войны и непреодолимой силы), bet arī krievu senāts savā 1913. gada spriedumā Nr. 13. Saskaņā ar minēto Senāta spriedumu „kaŗš ar visām viņa sekām ir nepārvarama varas parādība, kuŗa darbība izslēdz jebkādu valsts vainas presumēšanu“. Tā tad arī saskaņā ar minēto spriedumu valsts iestādes kontragents atsvabinās no atbildības, kad kara dēļ līgums nevar tikt izpildīts (sk. arī 13./13.). Pat vairāk, līguma izpildīšanas neiespējamība bez kotragenta vainas dod tiesību uz pirmstermiņa līguma izbeigšanu (sk. Senāta spriedumus 13./39., 99./61., 74./34. u. c.).

Tā tad skaidrs, ka sūdzētājai nevar tikt pieskaitīts par vainu, kā ārkārtīgos apstākļos nevarēja pa-

redzēt patstāvīgās Latvijas nākošo likumdošanu (ko no viņas prasīja Latvijas Senāts, ka noteikumu pensiju saņemšanai saskaņā ar Skolotāja pensiju likuma 4. un 24. pantiem), bet arī to, ka nesekoja savai skolai, ja to viņa patiešām nevarēja izdarīt tādu vai citādu personīgu vai citu iemeslu dēļ. Līguma izpildīšanas neiespējamība bez kotragenta vainas ārkārtīgos apstākļos dod tiesību uz pirmstermiņa līguma izbeigšanu. Pirms termiņa līguma izbeigšana kā personas tiesības neprasa pate par sevi nekādas formalitātes un tiek pierādīta no lietas apstākļiem.

II. Otrs jautājums, kurš rodās minētā spriedumā attiecās uz 1925. g. Skolotāja penzijas likuma iztulkošanu: kāda juridiska nozīme ir 1. panta noteikumam ka tiesība uz pensiju tiek piešķirta no valsts vai pašvaldības dienesta atvaļinātām personām.

Senāts uzskata, ka 1925. gada likums vispār piešķir tiesības uz pensiju vienīgi atvaļinātiem, bet ne vienkārši dienestu atstājušiem skolotājiem, kas redzams, pēc Senāta domām no minētā likuma 1. panta, kas uztāda pamata principu un nosaka, uz kādiem skolotājiem šis likums vispār attiecoties. Bet Senāta 1. panta iztulkošana iet tālāki minētā panta tiešām teksta saturam. Likums nesaka, ka viņš attiecās vienīgi uz atvaļinātiem. Vārds „vienīgi“ ir no Senāta pielikts. Bet pielietodams vārdu „vienīgi atvaļinātiem“ Senāts turpat norobežo paša doto principu, proti pielikdams vārdu „vispār“ — likums vispār piešķir tiesības. Vārds „vispār“ rāda, ka atsevišķos gadījumos var būt arī citādi, jo pretējā gadījumā Senātam nevajadzētu lietot vārdu „vispār“. Tā tad arī pats Senāts mazākais netieši pielaiž izņēmumus no paša uzstādītā principa. Teiktam ir jo vēl lielāka nozīme jo tieši likuma 4. pants, kur pats Senāts atzīst par izņēmumu un par kuru iet runa minētā lietā, nelieto

termiņu atvaļinātiem, bet dienestu atstājušiem. Kā likums minētā gadījumā nav nejauši pārtēicis, redzams arī no 5. panta, kur runa iet ar nevis par atvaļinātiem, bet caur nelaimes gadījumiem dienestu atstājušiem skolotājiem.

Iztulkošanas noteikumi prasa vispirms piedot likuma vārdiem to nozīmi, kura viņiem dabīgi ir, t. i. vajaga griest vērību uz lietoto vārdu nozīmi (sk. Vietējo civillikumu kopojuma ievadu XVI. pantu). Tālāk, šaubu gadījumā saudzīgākai un taisnīgākai vārda nozīmei dodama priekšroka pret bārgāko (turpat XVIII. pants). Taisnību sakot, pēdējais norādītais noteikums kā arī pirmais attiecās tieši uz civillikumu kopojuma pantiem, bet šinī gadījumā runa iet par speciālu skolotāju penziju likumu. Bet likuma iztulkošanas noteikumu esamībai ir principiēla nozīme likumu iztulkošanā un uzliek tiesai par pienākumu pieturēties pie šiem noteikumiem, ne tikai attiecībā uz civillikuma kopojuma pantiem. Un it sevišķi tas ir pareizi attiecībā uz taisnības principu. Šinī gadījumā tieši šis taisnības princips ar Senāta bargo iztulkošanu ir pārkāpts. Cilvēks nav nostrādājis līdz pilnai penzijai, 25 gada ilgam dienestam, dažus mēnešus (evakuācijas brīdī izdienas ilgums bija 24 gadi un 4 mēneši) atstājis dienestu ne savas vainas dēļ, nevis normālos apstākļos, bet pie evakuācijas, kuŗa kā mēs redzējām augstāki uzskatāma par kara sekām un pielīdzināma nepārvaramai varai. Pareizi, minētā gadījumā runa iet par konkrēto taisnību, bet Senāta istulkošanu, vispārējo hermenevtikas noteikumu dēļ, vajaga pamatot ar objektīvās taisnības principu (sl. ar romiešu *aequitas*). Bet griežoties arī pie objektīvās taisnības viegli saprast kādēļ likums 4. un 5. pantos ir lietojis termiņu „atstājis dienestu” „atvaļināts no dienesta” vietas.

Kā skaidri redzams no tā paša likuma 2. panta, runa iet taisni par tādu personu atlaišanu, kuŗas no-

kalpojušas ne mazāk kā 25. gadus un sasniegušas ne mazāk kā 55. gadu vecumu. Tādā kārtā atvaļināšanai no dienesta attiecībā uz šīm personām priekš likuma ir speciāls jēgums. Tas tiek apstiprināts arī ar to, ka šinī 2. pantā iet runa ne vienkārši par atvaļinātiem, bet par pilnīgu atvaļināšanu. Tas ir pilnīgi saprotams, jo šāda persona saņem ne daļu pensijas, savā ziņā it kā pabalstu, bet pilnu pensiju. Tāpēc, ja persona tiks atsvabināta no dažiem amatiem bet citos paliks, t. i. pa daļai kalpos, tad viņai nav tiesība saņemt pensiju. Tā tad, pašai atsvabināšanai ir kontrolējošs raksturs, tā ir pilnīga atbrīvošana no darba, kas ir par noteikumu pensiju saņemšanai. Kas attiecās uz atvaļināšanu citā gadījumā (dienesta atstāšana pēc 4. un 5. p. p.) tad arī šeit atvaļināšanai, ja arī nostātos uz Senāta viedokļa, vajaga būt tikai kontrolējošai nozīmei. Proti, pie atvaļināšanas vajaga tikt noskaidrotiem diviem apstākļiem — vai persona ir nodienējusi 10 gadus un vai viņa ir zaudējusi darba spējas ne mazāk kā 30%. Teikto apstiprina arī likuma 24. p., kuŗam ir vienīgi darba spēju zaudēšanas kontroles nozīme.

III. Sakarā ar to uzpeld trešais principiēlais jautājums: ja valsts darbībai ir kontrolējoša nozīme, vai šī darbība var notikt arī vēlāk un vai var persona, kuŗa pamato savas tiesības uz šādu kontrolējošu darbību, pieprasīt kontroli vēlāk?

Uz minēto jautājumu, acimredzot jāatbild pozi, tīvi visos tanīs gadījumos, kuros kontrolei ir ilgstošs raksturs. Un tai ir tāda nozīme katrreiz pie pabalstu un pensiju piešķiršanas vispār, kā arī šinī gadījumā. Varam iedomāties, ka persona, kas pazaudējusi darba spējas ne mazāk kā 30%, vēlāk, pateicoties medicīnas sasniegumiem, vai citiem apstākļiem, atguvusi savas darba spējas. Vai valstij ir tiesība konstatējot šo

apstākļi pārtraukt pensiju turpmāko maksāšanu. Acimredzot ja, jo iekš tam ir kontroles darbības jēgums.

Tagad skaidrs arī mūsu iztīrāmais gadījums. Sūdzētāja ir nokalpojusi vairāk kā desmit gadus. Sūdzētājai vēl jāpierāda, ka pensijas lūguma iesniegšanas brīdī viņai ir darba spējas mazākas par 30%, pieliekot par to pierādījumu, par ko slēdzienu saskaņā ar 1925. g. likuma 24. pantu dod ārsti — lietpratēji nevis pie lūguma dēļ atvaļināšanas, bet pie pensiju pieprasījuma iesniegšanas. Ja viņa to jau izdarījusi vai arī vēl izdarītu, tad acimredzot sūdzētāja izpildījusi kontrolējošās darbības prasības. Cita lieta, ja sūdzētāja pieprasītu sev pensiju par pagājušo laiku. Ja pielaistu gadījumu, ka sūdzētāja savā laikā nav zaudējusi darba spējas ne mazāk par 30%, bet šāda zaudēšana parādījusies vēlāk un būtu pierādīts, ka tā saistīta ar viņas profesionālo darbību, jājautā vai tādā gadījumā sūdzētājai ir tiesība prasīt sev pensiju. Diezin vai tādā gadījumā varētu dot negatīvu atbildi. Katrā ziņā stingri jāizšķir fakta un tiesību jautājumi. Beidzot, kas ir varbūt pats galvenais, ka ar likuma izdošanu personai, kuŗa pretendē uz pensiju arī rodas tiesība saņemt pensiju. Sūdzētājai nebija tiesība uz pensiju pirms 1925. gada, likums nenosaka laiku līdz kuŗam personai šīs tiesības būtu jarealizē, likuma 21. pants 1. piezīme nosaka tikai, ka ja pieprasījums iesniegts pēc 21. pantā noteiktā laika, persona bauda tiesību uz pensiju no pieprasījuma iesniegšanas dienas, tā tad sūdzētāja nav savas tiesības zaudējusi arī 1927. gadā.

IV. Tam, ka savā laikā netika izdarīta atvaļināpiešķirta, svarīga nozīme, par cik atvaļināšana ir kontrolējoša darbība, ka persona nepaliek vairāk dienestā, jo no lietas skaidrs, ka persona, kuŗa nav bijusi tik ilgi darbā, nevar vairs skaitīties dienestā un tādā kārtā skaitās par atvaļinātu (konklusīvā atva-

sināšana). Tas, ka likums nepiedod atvaļināšanai šana (ja atkal nostātos uz Senāta viedokļa, ka atvaļināšana ir noteikums pensijas saņemšanai) nevar tikt tīri formēlu nozīmi, ir skaidrs no likuma vispārējā jēguma, viņa mērķa, nedot pensiju tiem, kuŗi turpina dienēt un ir pa daļai atvaļināti no dienesta (pilnīga atvaļināšana). Ar to var izskaidrot, kāpēc likuma 4. un 5. p. p. runa par darba atstāšanu, bet ne par atvaļināšanu, jo skaidrs, ka darba atstāšana attaisnošo iemeslu dēļ (nelaimes gadījums, neiespējamība dienēt citā vietā, šinī gadījumā izņēmuma gadījums — evakuācijas dēļ) pielīdzināma atvaļināšanai (konklusīvā atvaļināšana).

Ja nostātos uz tīri formēlo atvaļināšanas jēdzienu, tad būtu jāatzīst, ka sūdzētāja kalpo līdz šim laikam, t. i. skaitās dienestā, tā kā viņas oficiālā atvaļināšana nav notikusi. Tāpat arī nāktos attiekt pensiju visām tām valsts tiesības baudošām privātām skolām, kuŗas tika piepeži slēgtas no valsts varas, jo tādā gadījumā nebūtu neviena, no kuŗa prasīt atvaļināšanu no dienesta. Evakuācija pēc būtības pielīdzinājas skolas slēgšanai vecā vietā, jo tādas skolas skolniekiem nebija pienākums skolai sekot, bet jaunā vietā evakuētai skolai varēja skolnieki arī nebūt. Bez tam saskaņā ar evakuācijas noteikumiem uzņēmumu saimniekiem nebija pienākums paturēt savu agrāko kalpotāju skaitu. Pats līgums kā arī dienests jaunā vietā nonāca zem jautājuma. Skaidrs, ka pie evakuācijas apstākļiem nevarēja būt runa par personas tiesībām paturēt sev dienestā vietu un tāpēc arī otrādi — attiecīgai personai nebija pienākums sekot savai iestādei, ja viņa negribēja vairs kalpot jaunā vietā, padodot sevi jaunā vietā visādām varbūtībām.

Pēc visiem augšā minētiem tiesību teoriju un iztulkojumu noteikumu iztīrījumiem, kā arī vērā ņemot evakuācijas juridisko dabu, kā nepārvaramu va-

ru par Senāta taisītā sprieduma pariezību rodas nopietnas šaubas.

4.

Šā gada 24. aprīlī Senāta Administratīvais departaments izspriedis jautājumu **vai kooperatīvu sabiedrību pilnu sapulču lēmumi pārsūdzami no viņu biedriem civilai vai administratīvai tiesai un atzinis, ka šāda veida sūdzības piekrīt civilai tiesai.**

Jautājumā tāda izšķiršana ir pareiza ne tikai aiz tiem motīviem, kuŗus pievedis Senāts savā spriedumā, pamatodamies uz pastāvošiem likumiem, bet arī no civiltiesību pamatprincipu viedokļa. Kooperatīvās sabiedrības nevar pieskaitīt pie ideālām sabiedrībām, t. i. kuŗas necenšas gūt materiālos labumus un tāpēc, viņām, kā ienākumu nesošām biedrībām, t. i. personām, kas pieder civiltiesībām, ir jābūt procesiēli padotām civilām tiesām.

Bez tam, katra kooperatīva biedra tiesība, pārsūdzēt pilnu sapulču lēmumus ir viņa civiltiesība un ne tikai mantiska, bet arī personiska tiesība (biedriska). Administratīvā tiesa radīta galvenām kārtām publiskas intereses aizsargāšanai, bet civiltiesā aizsargā galvenām kārtam privātintereses. Tāpēc nav šaubu, ka biedra tiesība sūdzēties par kooperatīvās sabiedrības pilnas sapulces lēmumiem ir civiltiesiska un kā tāda piekrīt civiltiesai uz vispārēja pamata. (Civilproc. lik. 1. p.). Tās, ka katrs akcionārs var griezties pie apgabaltiesas administratīvās nodaļas ar lūgumu caur notāru piespiedu kārtā sasaukt akcionāru pilnsapulces nerunā pretīm sacītam, jo pēdējā gadījumā iet runa par akciju sabiedrības darbības pārsūdzību, par viņas pareizu funkcionēšanu (akciju sabiedrības formela darbība), bet nevis par tīri civiltiesisku darbību.

Beidzot no likuma iztulkošanas princīpu redzes stāvokļa, Senāts pareizi darījis, ka nav atzinis šinī gadījumā iespēju pārsūdzēt administratīvā kārtā, tā kā tādā gadījumā viņš būtu pielietojis likuma paplašināto iztulkošanu, tā atņemot privātām personām viņu civilās tiesības, kas bez attiecīga, noteikta likuma nav pielaižams. Tiesība uz tiesisko aizsardzību civilprocesa kārtībā pieder katrai personai un nevar tikt atņemta caur likumu iztulkošanu. Un jo vairāk viņam nevar tikt atņemtas atsevišķās biedrību biedru tiesības uz tādu aizsardzību (Sonderrechte, sal. A. Вормсъ Архивъ Сиб. практики I, 1915, № 1.)

5.

Nesen Senāta Administratīvais departaments izšķiris ļoti interesantu principieēla rakstura jautājumu: **vai pilsētas pašvaldībai kā privātai personai ir tiesība uzturēt reibinošu dzērienu pārdošanas.** Senāta spriedums taisīts sakarā ar Nodokļu Departamenta atļauju Rūjienas pilsētas valdei turēt vīntirgotavu.

Senāts jautājumu izšķiris negatīvi, atzīdams, ka ar atļaujas izsniegšanu pilsētas pašvaldībai tirgoties ar reibinošiem dzērieniem ir pārkāpts likumā par alkoholu saturošu vielu ražošanu, aplikšanu ar nodokļiem un pārdošanu 192 un 205 panti. Bet pie šīs lietas paceļas daži principiēli svarīgi jautājumi, kuri, kā redzams, nav pilnīgi apskatīti no Senāta viņa spriedumā šai lietā.

I. Vai sabiedriskai iestādei, kurai uzticēta kādas darbības kontrole ir tiesība nodarboties ar to pašu darbību, paliekot pašai ārpus kontroles?

Saprotams, ja ar likumu tāda tiesība būtu piešķirta, tad pats jautājums atkristu, ka jautājums, kuram priekš pozitīvām tiesībām nav nekādas nozīmes. Bet ja likumā nav par to nekas teikts, tad

dabīgi rodas tālākais jautājums, vai minētā tiesība var tikt netieši atvasināta iztulkošanas ceļā uz vienu otru dātu pamata?

Šinī gadījumā pilsētas pašvaldībai ir piešķirtas tiesības uzraudzīt brīvo tirdzniecību tajā apjomā, kādu pilsētu sabiedriskām pārvaldēm nosaka attiecīgie likumi (pilsētu nolik. 63. p. 20. pkts; 108. p. 28. un 29. pkti; 109. p.), viņai ir arī dota tiesība piekrist vai nepiekrist Nodokļu departamentam atļaujas izdošanā alkoholisku dzērienu pārdotavām pilsētā (lik. par alkoholu saturošu vielu ražošanu u. t. t. 210. un 219. p. p.).

Tā kā šīs tiesības ir piešķirtas privāto personu brīvai tirdzniecībai, tad, acimredzot, kontrole ir atzīta par nepieciešamu, kā pašas brīvas tirdzniecības ar alkoholiskiem dzērieniem pastāvēšanas noteikums. Tādēļ bezkontroles tirgošanās ir nepielaižama. No teiktā, liekās, būtu skaidrs, ka pilsēta nevar piedalīties brīvā tirgošanās ar alkoholiskiem dzērieniem, palikdama bez kontroles. Šis slēdziens ir pareizs, arī no tiesību pamata principu redzes stāvokļa, bet ar to noteikumu, ka personai, kas lietu vada ir vajadzīga valsts vai sabiedriska kontrole. Tādēļ, ja pate kontrolējošā valsts vai pašvaldības iestāde nodarbojās ar kontrolējamo darbību, tad kā apveltītai ar sabiedrības uzticību, liekas, kontrole nav vajadzīga. Tāds slēdziens ir tikai pa daļai pareizs. Uzticība pamatojas netikai uz personas sabiedrisko un vispār dienesta stāvokli, bet arī uz to, ka minētā persona rīkosies bezpartejiski šinī gadījumā attiecībā uz saviem konkurentiem.

II. Zināmas šaubas rada kāds cits Senāta motīvs. Proti, Senāts aizrāda, ka pašvaldības pienākums, starp citu, ir apkarot žūpību un ierīkot un uzturēt pretalkoholiskas iestādes, kas pēc Se-

nāta domām, izslēdz pašvaldībai tiesību tirgoties līdzās ar privātām personām ar alkoholiskiem dzērieniem.

Bet tāda pretruna eksistētu tādā gadījumā, ja vispār brīvā tirgošanās ar alkoholiskiem dzērieniem būtu aizliegta. Šinī gadījumā pilsēta organizēdama tādu tirgošanos, caur savām iestādēm ar to veicinātu žūpību. Turpretīm, pilsētai ir vieglāki regulēt alkoholisko dzērienu tirdzniecību, ja tā ir tieši ir viņas rokās, nekā ja viņa atrodas privātās rokās.

III. Diez' vai ir pārliecinošs arī cits Senāta motifs, ka lietas, kas saistītas ar pašvaldību interesēm, likums pielīdzina valsts pārvaldes lietām (civilproc. lik. 1282. un sek. panti), ar ko, tā tad, pilsētas pašvaldības pārtrauce eksistēt, kā privātas personas.

Tāds slēdziens runā pretīm civillikuma kopojuma 713. pantam, saskaņā ar kuŗu (kaut gan kazuistiski) pilsētas un pilsētu sabiedrības un pat valsts ir atzītas par juridiskām personām. Tā tad privāto personu tirgošanās tiesībās arī ietilpst pilsētas, kā privātas personas, tiesība. Ja valsts tirgošanās ar dzērieniem tiešām runā pretīm brīvās tirdzniecības princīpam, un tad arī tikai zem noteikuma, ka tas notiktu monopola veidā, tad no šī pamata ir riskanti taisīt slēdzienu, ka tirgošanās ar dzērieniem, kuŗu organizē pilsētā, runā pretīm privāto personu brīvās tirgošanās princīpam. Vēl mazāk var piekrist augšā minētam Senāta norādījumam uz procesa likumiem (Civil. proc. lik. 1282. p.), jo ar viņiem nevar tikt atcelti personu, šinī gadījumā pilsētu un pilsētu sabiedrības, kā privātu personu, materiālās tiesības. Par cik civiltiesību subjektam nevar tikt atņemta viņa tiesībaspeja vienā vai otrā attiecībā bez tieša likuma no-

teikuma un par cik civiltiesības nevar tikt tiesību subjektam atņemtas ar likuma iztulkošanu no Administratīvā departamenta, par tik pilsētas pašvaldībai paliek tiesība uz savas civiltiesības, kā privātas personas, aizsardzību.

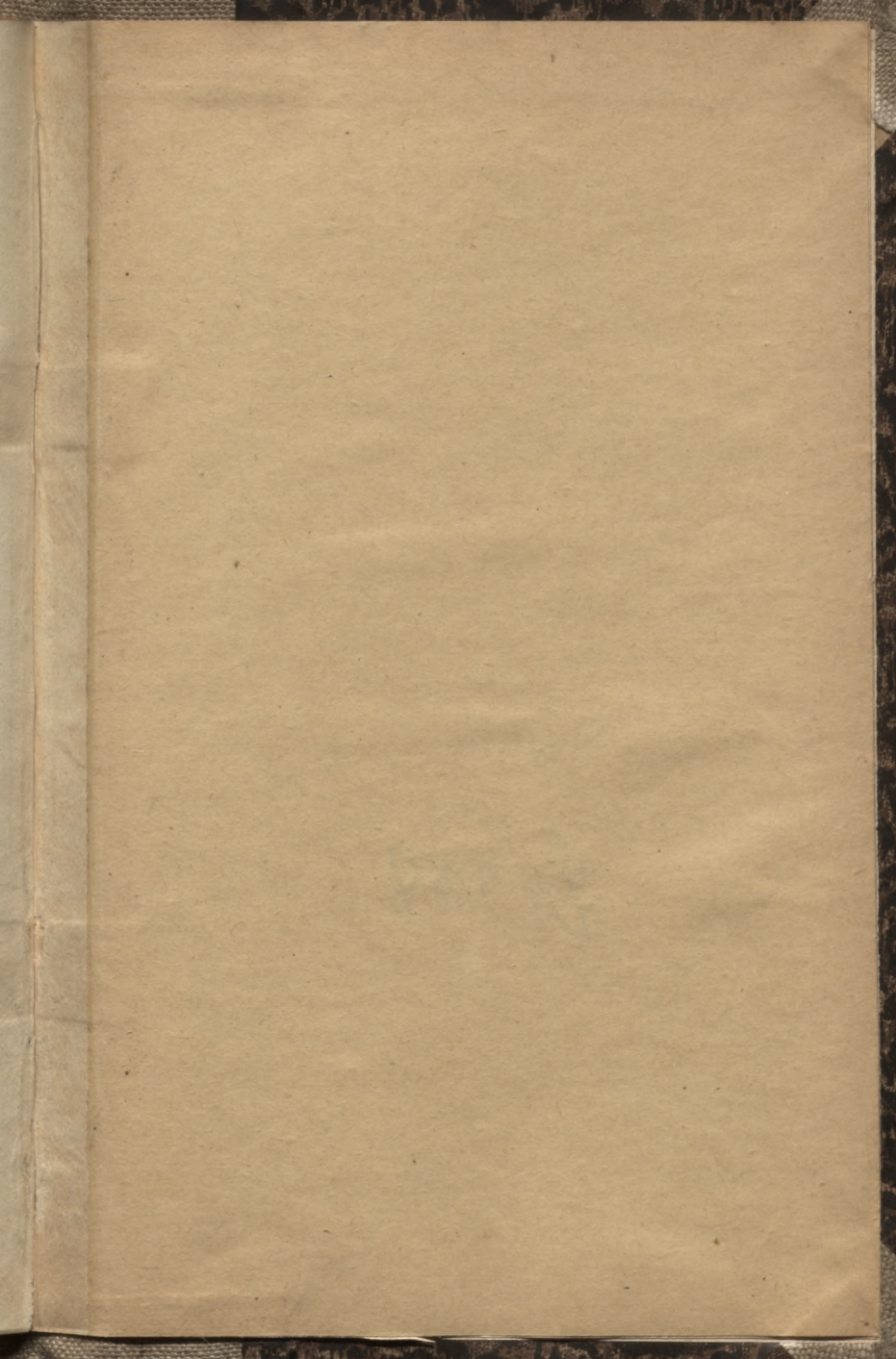
Bet šinī gadījumā jāievēro tas svarīgais apstāklis, ka juridiskas personas civiltiesības pie mums (citādi šveicē) nosaka tas mērķis, kuŗa dēļ viņa pastāv. Tādēļ pie lietas caurskatīšanas tiesā dabīgi pacelsies jautājums, vai privāta tirgošanās ar dzērieniem var ietilpt pilsētu pašvaldību funkcijās un vai tas nerunā pretīm viņas mērķim.

Tā kā pilsētas pašvaldībai jā rūpējās par pilsētu iedzīvotāju labklājību, tad pilsētās alkoholisku dzērienu pārdotava, tikai tad nebūs pretēji pašvaldības mērķim, ja būs iespējams pierādīt, ka pilsētas pārdotava vairāk mazinās žūpību un vispār iedzīvotāju sagīftēšanos ar alkoholiskiem dzērieniem, kā privāto personu tiergošanās.

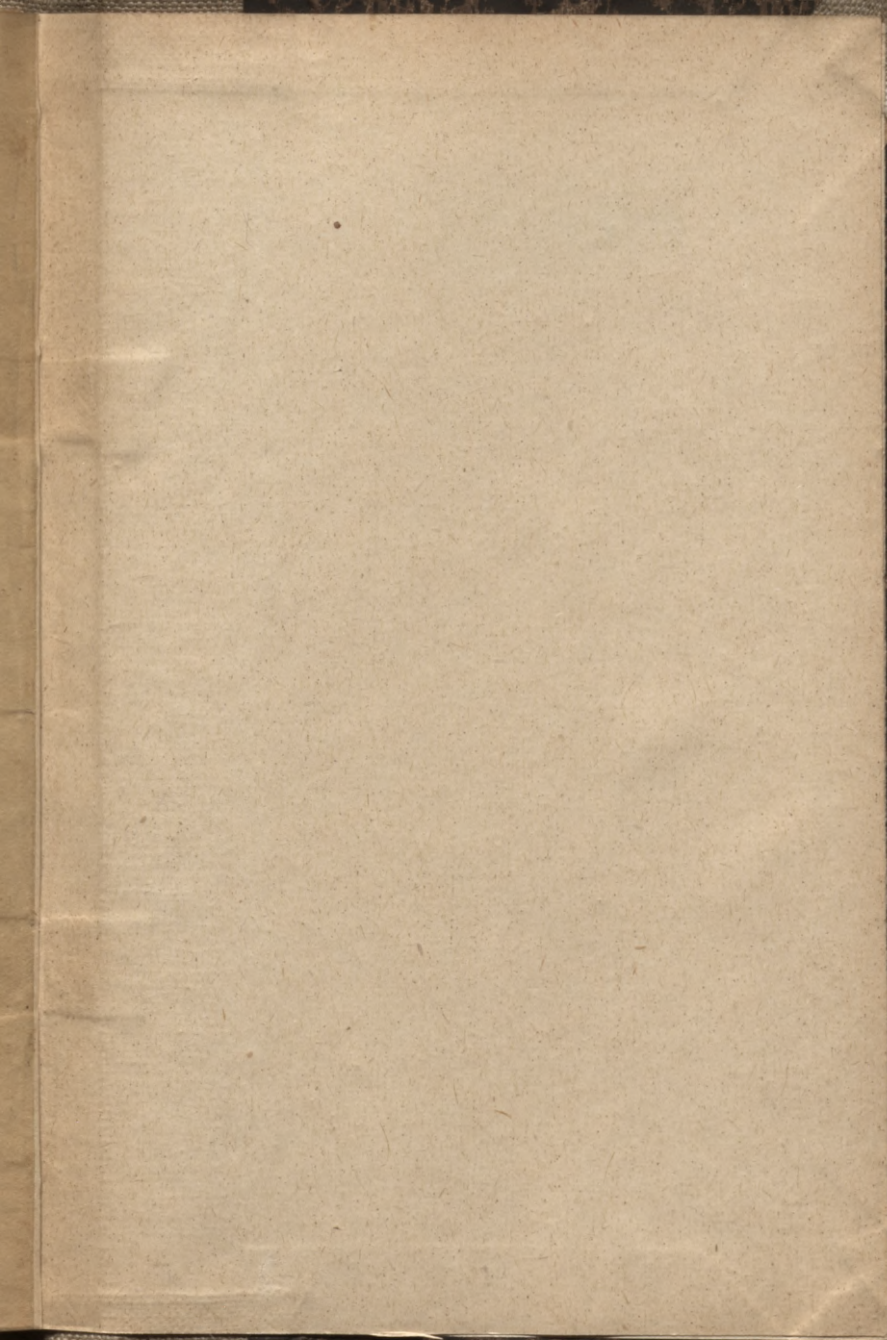
IV. Gala slēdzienā jā saka, ka Senātā izspriestais jautājums par pilsētu pašvaldību tiesību uz tirgošanos ar alkoholiskiem dzērieniem, jāizšķir mazāk no redzes stāvokļa par pašas pilsētas tiesībām nodarboties ar tirdzniecību, bet vairāk no iespējas organizēt tādu pilsētas tirdzniecību ar alkoholiskiem dzērieniem, kas vairāk mazinātu alkoholismu, kā privāto personu pārdotavas.

Lg 238

La 238

-50.

LATVIJAS NACIONĀLĀ BIBLIOTĒKA

0309068723